

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

Bakalářská práce

2020

Jan Křenek

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

**Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých
zemích s důrazem na období od roku 1918**

Bakalářská práce

Autor práce: Jan Křenek

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Vedoucí práce: Mgr. Eva Hejzlarová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 21. května 2020

Jan Křenek

Bibliografický záznam

KŘENEK, Jan. *Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích s důrazem na období od roku 1918*. Praha. 2020. 63 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Eva Hejzlarová, Ph.D.

Rozsah práce: 137 131

Anotace

Bakalářská práce se zabývá historií vývoje veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích. Konkrétně se jedná o instituce, které zde na našem území existovaly dříve v minulosti a které se snažily zastávat roli dnešních domovů pro seniory. Tato bakalářská práce má za cíl věnovat se historickému vývoji domovů pro seniory na českém území. Abych mohl toto téma zkoumat, zaměřím se nejen na různost péče, ubytování, stravy, forem zábavy a jiných faktorů, které byly vyzorovány u institucích pro staré lidi v době minulé, ale také na veřejně politická hlediska jako jsou zákony, vyhlášky či jiná legislativa vztahující se k těmto institucím. Pomocí studia literatury, legislativy a analýzy relevantních zdrojů vztahujících se k jednotlivým institucím, byla sesbírána data ohledně vývoje veřejných institucí pečujících o staré lidi. Práce dále ukazuje vývoj sociálního státu na českém území a zobrazuje trendy, které se objevovaly ve vývoji těchto institucí, a zachycuje jednotlivé instituce v tom, jaké opravdu byly.

Klíčová slova

Domovy pro seniory, domovy důchodců, špitály, chudobince, ústavy sociální péče, historický vývoj.

Title/Název práce

Development of Public Institutions Dedicated to the Care of Elderly in Bohemia with Emphasis on the Period Since 1918

Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích s důrazem na období od roku 1918

Annotation

The bachelor thesis deals with the history of the development of public institutions for the care of the elderly in the Czech lands. Specifically, these are institutions that existed here in our territory before in the past and which tried to play the role of today's homes for the elderly. The thesis aims to focus on the historical development of senior homes in the Czech lands. In order to explore this topic, it focuses not only on the diversity of care, accommodation, diet, forms of entertainment and other factors that have been observed in institutions for the elderly in the past, but also on public policy aspects such as laws, decrees or other legislation relating to these institutions. Using literature search, legislation and analysis of relevant sources related to individual institutions, data were collected on the development of public institutions caring for the elderly. The bachelor's thesis also shows the development of the welfare state in the Czech territory and shows the trends that appeared in the development of these institutions and captures the individual institutions in what they really were.

Keywords

Senior houses, retirement homes, hospices, poorhouses, social care institutions, historical development.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Evě Hejzlarové, Ph.D., za trpělivost, věnovaný čas a cenné rady při odborném vedení této bakalářské práce.

Zároveň bych rád poděkoval Ing. Lukáši Volfovi za poskytnuté podklady a další odborné rady.

Obsah

Úvod	3
1 Sociální stát a jeho vývoj v českých zemích	5
1.1 Teorie sociálního státu	5
1.2 Sociální stát na českém území	7
2 Historický vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích	10
2.1 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi po 18. století	10
2.2 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi od 18. století po polovinu 20. století	13
2.3 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi od poloviny 20. století po současnost	17
3 Cíl práce a metodika	21
3.1 Cíl práce a výzkumné otázky	21
3.1.1 Cíl	21
3.1.2 Výzkumné otázky	21
3.2 Metodika	22
3.2.1 Rešerše odborné literatury	22
3.2.2 Studium legislativy	22
3.2.3 Studium archivních materiálů	23
3.2.4 Rešerše výročních zpráv	24
4 Legislativní vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích	25
4.1 Spolky	25
4.2 Chudobince	28
4.3 Domovy důchodců	30
4.4 Domovy pro seniory	34
4.5 Vyhlášky upravující veřejné instituce péče o staré lidi	36
4.6 Ročenkové údaje	40

5	Syntéza historického, legislativního vývoje a konfrontace s teorií	46
5.1	Trendy objevující se ve vývoji institucích péče o staré lidi.....	46
5.2	Konfrontace výsledků práce s teorií	52
	Diskuze	57
	Závěr.....	61
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	64
	SEZNAM ZKRATEK	76
	SEZNAM TABULEK	77

Úvod

Stáří a staří lidé jsou téma, které se v současnosti stává více a více aktuálním. Je to tím, že se většina z nás s touto etapou jednou setká, ale také tím, že staří lidé dnes tvoří zdaleka ne malou část společnosti. Tato konečná fáze života by měla symbolizovat klid, nebo v některých případech možnost strávit své stáří aktivně. Mnoho starých lidí je však často odkázáno jen na sebe, a pokud nejsou v dobrém zdravotním stavu, nezvládnou si mnohdy obstarat péči ani základní potřeby, tudíž nelze mluvit o kvalitním stárnutí. V tomto případě nastupují na scénu instituce péče o seniory.

Počty starých lidí, kteří se o sebe nemohou tak dobře postarat, se v moderních zemích spolu s počtem starých lidí neustále navyšují a v roce 2050 by mohly počty starých lidí stoupnout až na 30 %¹. Tyto počty v důsledku navyšují i pozornost k problematice stáří, a hlavně k sociální péči o staré. Od toho je v moderních zemích přítomný systém sociální péče, který mimo jiné umožňuje vznik domovů pro seniory i pečovatelských služeb. Tato zařízení dnes hrají velmi důležitou roli v životech starých lidí, kteří se zkrátka nemohou starat sami o sebe, nebo se o ně nemůže postarat vlastní rodina. Moderní instituce péče o staré lidi (domovy pro seniory) však historicky nejsou tak staré.

Důvodů proč považuji za důležité zaměřit se na tyto instituce, je podle mého názoru hned několik. Jedná se v první řadě o téma, které není až tak dobře zmapováno. Přestože mohou existovat práce, které se této problematice věnují, tímto tématem se zabývají ryze historicky. Ohledně těchto témat je zde také určitá bariéra ve formě odlišného vývoje napříč státy. Různé práce zabývající se vývojem těchto institucí se soustředí na země jako Francie či Velká Británie,² v České republice si troufám tvrdit, že toto téma dobře prozkoumáno nebylo. Svě zkoumání na toto téma tedy považuji za skvělou příležitost zjistit něco, o co se třeba dnes ještě nikdo nezajímal, tj. objasnit proč se vlastně dnes setkáváme s těmito institucemi u nás na českém území, právě v této formě, co je vedlo k této podobě, jaké vlivy, ať už veřejně politické či jiné, vedly k vývoji veřejných institucí péče o staré lidi.

Je tu také faktor, že o dnešních veřejných institucích péče o seniory toho většina z nás také příliš neví, protože se s nimi běžně nesetkáváme. V tomto případě mohou existovat výjimky,

1 Český statistický úřad. Věková skladba obyvatel Česka se výrazně promění. [Online] 2018 [cit. 4.4.2020] dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekova-skladba-obyvatel-ceska-se-vyrazne-promeni>

2 KNĚŽŮ, Anna. Studie domovů důchodců v Anglii. Náhled do historického vývoje a kvality péče podle druhu domova důchodců. Praha, 2006. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Studium humanitní vzdělanosti – Kvalifikační modul. Vedoucí práce Hrdý, Ladislav.

ale obecně platí, soudě podle mých zkušeností a zkušeností mých přátel či příbuzných, že minimálně mladí lidé se s těmito institucemi neseškávají. Z této potencionální nevědomosti ovšem vyplývá důležitý fakt. Pokud se tématu veřejných institucí péče o seniory příliš nevěnujeme ani ve formě dnešních institucí, co vlastně víme o institucích předešlých?

Považuji tedy za důležité odkrýt, co vlastně vedlo k dnešním institucím jako takovým. Jaký je historický vývoj těchto veřejných institucí péče o staré s důrazem na veřejně politická hlediska a jiné vlastnosti těchto institucí? Pro zodpovězení této otázky nejprve práce vysvětluje relevantní pojmy, které jdou ruku v ruce se zvoleným tématem. Je vysvětlena teorii sociálního státu, který se stará o sociální zabezpečení a své občany. Samotné hledání informací vývoje veřejných institucí péče o staré lidi je započnuto zhruba v období středověku, protože v této době už vznikají různé poznámky o životech starých. V další části jsou zkoumány instituce péče o staré lidi od 18. století až po první republiku. Hlavním těžištěm zkoumání je ovšem období od první republiky, protože teprve tehdy měl autor možnost důkladně sledovat každý krok nejen ve vývoji těchto institucí z dochované literatury, ale také díky studii historické legislativy a archivních materiálů. Na konci práce je provedeno srovnání, kde jsou vypsány jednotlivé trendy ve vývoji veřejných institucí péče o staré lidi a zasazení těchto trendů do teorií o sociálním státě.

1 Sociální stát a jeho vývoj v českých zemích

Kapitola sociální stát a jeho vývoj v českých zemích zahrnuje vysvětlení pojmu sociálního státu, a které vlivy umožní vznik takového typu státu.

1.1 Teorie sociálního státu

Pro chápání vývoje institucí péče o staré lidi na českém území je nejprve důležité chápat systém sociálního státu. Pojem sociální stát lze označit jako moderní termín, který však má kořeny sahající poměrně daleko do historie lidského vývoje. Za úplně nejstarší kořeny sociálního státu v Evropě (v cizině nejčastěji označován jako welfare state) lze považovat dobročinnost a klášterní péči v křesťanství. Na rozvoji skutečného sociálního státu má největší vliv období osvícenské.³ Zařadit osvícenství není historicky obtížné, jelikož se jedná o 18. století v Evropě. V tomto období lze v některých státech hovořit o osvícenském absolutismu, do těchto států lze zařadit i Rakouské císařství (později Rakousko-Uhersko), jehož součástí byla i dnešní Česká republika. Hlavní rozdíl osvícenského absolutismu od osvícenství spočívá ve vládnutí tzv. „shora“. Velké množství reforem, ať už politických či společenských reforem mají na svědomí v osvícenském absolutismu panovníci. Nejvýznamnějšími reformátory a osvícenskými vladaři byla nejprve na našem území Marie Terezie, a později Josef II.

Mimo různé reformy a reformační tendence lze ještě zmínit vliv liberálů a socialistů, kteří žádali určité formy jistot ze strany státu pro občany. Hlavním vlivem však podle Igora Tomeše je idea určité pomoci slabším, kterým by měl stát nabídnout určitou formu pomoci. Základní myšlenku sociálního státu lze tedy hledat v křesťanské filantropii, případně v osvícenském pojetí společenské smlouvy.⁴ Jako první úlohou u vznikajících sociálních státu se stává péče o chudé. V evropských státech se po nějaké době začalo díky těmto vlivům rozšiřovat přesvědčení, že stát mimo ochranné vojenské, policejní či ekonomické funkce nesmí opomíjet ani funkce sociální.

Sociální stát lze definovat jako stát, kde se v zákonech, v postojích lidí, v institucích prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, ve kterých lidé žijí, nejsou pouze věcí těchto lidí, nýbrž také věcí veřejnou.⁵ Každému z občanů žijících v takovémto státě se dostává určitého

3 TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. Strana 120. ISBN 978-80-7367-680-3

4 Tamtéž.

5 POTŮČEK, Martin. Sociální politika. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, strana 35. ISBN 80-85850-01-X

uznaného minima podpory, které mají pomoci v boji proti situacím, kdy se občan nebo jeho rodina dostávají do existencionálního ohrožení. Samotný pojem sociální stát lze chápat i jako stát, který asistuje čili asistenční stát, či stát všeobecného blahobytu. Někteří autoři jako Martin Potůček se například přiklánějí k pojmu stát veřejných sociálních služeb.⁶ Všechna tato pojmenování označují jeden a ten samý stát. Podstatu všech těchto definicí tvoří důraznost na aktivní úlohu veřejné moci k zajištění dobrého života občanů a sociální ochrany.⁷ Za vznikem sociálního státu pak stojí různé okolnosti, jako je oslabování klasických podpůrných funkcí rodiny v období industrializace a urbanizace.⁸

Sociální stát, jak již bylo zmíněno, plní různé důležité funkce. Tyto funkce lze označit jako formu určitého sociálního kontraktu mezi státem a občanem. Občan přijímá určité normy a zásady, což je první část tohoto kontraktu. Druhou částí je pak přijetí veřejných sociálních služeb jako součástí moderního státu, které jsou pak k dispozici občanům.⁹ Sociální stát se podílí na udržení harmonie, zajišťuje občanům sociální zabezpečení proti bídě, nezaměstnanosti a nemocem, ale i služby jako je poskytování vzdělání či zajištění důstojného stáří. Sociální stát dnes můžeme chápat jako komplexní soustavu na sebe navazujících sociálních politik, jež mají za cíl uskutečňovat jednotlivá sociální práva občanů.¹⁰

Sociální stát dnes můžeme označit jako stát, který ke své existenci vyžaduje tři podmínky. První podmínkou pro fungující sociální stát je zajištění sociální bezpečnosti, druhou podmínkou je že tento stát také vyžaduje určitou kvalifikovanost své byrokracie, která bude tuto bezpečnost realizovat. Poslední a třetí podmínka je relativně bohatá společnost.¹¹ Ke splnění těchto tří podmínek dochází až ve 20. století, proto lze tedy tvrdit, že skutečné sociální státy vznikají až v tomto období. To by odpovídalo i vytváření nových institucí včetně těch, které pečují o staré lidi.

6 Tamtéž, strana 36.

7 RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. strana 18. ISBN 978-80-87284-30-8

8 POTŮČEK, Martin. Sociální politika. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, strana 36. ISBN 80-85850-01-X

9 Tamtéž.

10 RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. strana 23. ISBN 978-80-87284-30-8

11 Tamtéž.

1.2 Sociální stát na českém území

V předchozí kapitole se autor částečně zmínil o vzniku sociálního státu na českém území. Tato zmínka se týkala především různých vlivů, které napomohly ke vzniku sociálního státu nejen u nás, ale hlavně v cizině. Zde bych chtěl popsat vlivy, které působily na vznik sociálního státu u nás. Přestože se sociální stát vyvíjel i na našem území, vyvíjel se o něco odlišněji než u ostatních zemích Evropy, jako například Německo nebo Francie. Na vývoji sociálního státu se u nás podílelo hned několik faktorů. Počátek formování sociálního státu lze vysledovat již do zmíněné osvícenské doby na našem území. V dobách osvícenského absolutismu, hlavně za vlády Josefa II. dochází nejen na českém území, ale i na území celého rakouského císařství k několika klíčovým reformám, které vzniku sociálního státu napomohly. První takovou reformou je zrušení nevolnictví v roce 1781. Rákosník ve své knize mluví o zrušení nevolnictví jako o jednom z nejdůležitějších předpokladů uvolnění pracovních sil.¹² Další důležitou reformou bylo zrušení roboty v roce 1848. V rámci vývoje sociálního státu byla důležitá i rozvinutá státní správa.

K vytváření kvalitní a fungující státní správy došlo již za vlády Marie-Terezie. Pomocí byrokratických reforem Marie-Terezie řešila otázky spojené s nemocemi a se stářím. Další důležitou částí bylo vytvoření efektivního systému byrokracie, díky kterému si Rakousko mohlo zajistit profesionální úředníky.¹³ Následovalo několik dalších reforem týkajících se nejen zaopatření úředníků, ale například omezení práce dětí až k úplnému zákazu práce dětí, ke kterému dochází až v roce 1919. Za další reformace lze považovat i úrazová pojištění, vznik hornického pojištění, zprostředkování práce, či penzijní pojištění.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

Mimo již zmíněné osvícenské vlivy, reformace a osvícenský absolutismus se na vývoji sociálního státu u nás podepsali další významní lidé. Na akademické půdě zahájili diskuze čeští teoretici, kteří se inspirovali ekonomem Albínem Bráfem a jeho články.¹⁴ Velký vliv na sociální stát měl Karel Engliš, který prosazoval myšlenku sociálních povinností státu. Engliš si představoval demokratický stát jako stát, který mimo jiné funkce pečuje o národní kulturu, rozvoj a blaho svých občanů. Společně s Josefem Macke, Emilem Schonbaumem a Levem Winterem došlo vytvoření prvního systému sociální péče, která spočívala v pojištění pro dělníky.¹⁵

Pro tvorbu sociálního státu je důležité zmínit chudinskou péči, která se týkala i starých lidí v rámci českých zemí. V roce 1868 dochází k prosazení zákona, který měl zajistit určitý typ chudinské péče. Chudinská péče měla být stanovena pro lidi, kteří se z fyzického či psychického důvodu anebo kvůli vysokému věku nemohli postarat sami o sebe a zajistit si obživu. Jednalo se o jakýsi princip domovského práva, kdy se o tyto jedince měla starat obec, ke které příslušný „chudý“ náležel.¹⁶ Tento typ péče se poměrně výrazně týkal, mimo postižené osoby, starých lidí. Podle údajů, které ve své knize sesbíral Rákosník se jednalo až o 47 % lidí, kteří z důvodů vysokého věku, potřebovali chudinskou péči.¹⁷ Tento typ péče lze označit jako jeden z dalších vlivů, který popostrčil vývoj sociálního státu.

Obecně můžeme tvrdit, že se do počátku první světové války sociální stát na našem území teprve formuje. Přesto však dochází k různým reformám a zákonům, které v budoucnu přispívají k tvorbě skutečného sociálního státu. Jako příklad můžeme použít snahu uzákonit starobní důchody. K této snaze dochází již v roce 1900 a v roce 1907 jsou tři skupiny občanů, kterým se dostalo penzijního pojištění. Patřili sem horníci, soukromí úředníci a státní zaměstnanci.¹⁸

K dalšímu vývoji sociálního státu můžeme přičíst i konec Rakouska-Uherska. Na troskách Rakouska-Uherska vzniká Československo, které se reformující činnosti Masaryka, kterému v jeho činnostech pomáhají i jiné významné osobnosti jako například již

14 TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. Strana 122. ISBN 978-80-7367-680-3

15 RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. strana 23. ISBN 978-80-87284-30-8

16 Tamtéž.

17 Tamtéž.

18 Tamtéž, strana 81.

zmiňovaný Engliš, modernizuje. V době Československa dochází k vytváření zákonů o osmihodinové pracovní době, zákony podporující lidi v nezaměstnanosti, vznikající a zavedené rokem 1935, dále k zákonů regulujícím hromadné propouštění (1937) a několik dalších zákonů, které svojí formou přispěly k vývoji sociálního státu.¹⁹ Dále můžeme říci, že sociálnímu státu pomohlo v Československu po válce vzniku ministerstva sociální péče a založení ústřední pojišťovny. Rokem 1924 také dochází k reformaci nemocenského pojištění. Je také přijato a zavedeno invalidní a starobní pojištění dělníků v soukromém sektoru.²⁰

Dalším vývojem prochází sociální stát na našem území v období vlády komunismu, lépe řečeno nadvlády. Dochází ke změnám v politickém, ale i v hospodářském a sociálním systému. Roku 1948 je přijat zákon o národním pojištění, který byl silně inspirován Beveridgovými myšlenkami.²¹ Na našem území dále dochází k zestátnění sektorů hospodářství i k regulování jiných odvětví. Co se týče sociální politiky a sociálního státu, můžeme tvrdit, že je vše řízeno státem. Stát se pokoušel v tomto období okupovat všechny funkce sociální politiky, ke změnám dochází až po roce 1989. Po pádu komunismu se rychle myšlenky sociálního státu vrací a na českém území vzniká forma moderního sociálního státu. Koncepcí dnešního sociálního státu na českém území je zajištění sociálních lidských práv cestou přiměřené a udržitelné solidarity.²² Moderní sociální stát funguje na bázi práv občanů, které poskytuje svým občanům stát, ale je zde důležitá i povinnost občanů participovat na povinné solidaritě. Sociální stát poskytuje právo na práci, právo na uspokojivé pracovní podmínky, právo na přiměřenou životní úroveň, právo na rodinu, na sociální zabezpečení a na svobodu sdružování. Mezi další sociální práva, která se vlivem OSN stala klíčová pro sociální stát je dostupnost zdravotní péče, zajištění rovné příležitosti k práci, vzdělání, sociální ochrany, sociálních služeb a pomoci v případě hmotné nouze.²³ Tyto podmínky dnes musí být splněny, aby šlo hovořit o moderním sociálním státu.

19 TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. Strana 122. ISBN 978-80-7367-680-3

20 POTŮČEK, Martin. Sociální politika. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, strana 26. ISBN 80-85850-01-X

21 Tamtéž.

22 TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. Strana 124. ISBN 978-80-7367-680-3

23 Tamtéž.

2 Historický vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích

V následující kapitole je popsán historický vývoj veřejných institucí péče o staré lidi. Vývoj institucí je autorem rozdělen celkem do tří etap. Jedná se o etapy historického vývoje veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích po 18. století, od 18. století po polovinu 20. století a od poloviny 20. století po současnost. V rámci každé etapy budou popsány jednotlivé formy veřejných institucí, které byly autorem identifikovány. Těmito informacemi jsou nejen podmínky vzniků jednotlivých institucí, ale také informace vztahující se k různým vlastnostem těchto institucí.

2.1 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi po 18. století

V této části kapitoly je pozornost zaměřena na veřejné instituce péče o staré lidi v tomto období. Autor udává, že v tomto období se za jediný typ instituce, která by odpovídala povaze veřejné instituce péče o staré lidi, dá považovat pouze špitál, respektive špitály. Jednalo se instituce spadající přímo pod křesťanskou církev, která se nacházela na českém území již před dobami středověku.²⁴

Důvody pro vznik klášterů mohou být různé, poměrně zajímavý důvod uvádí Krüger, a to, že ačkoliv „*církev neměla slabou pozici, neměla k dispozici pozemky. Docházelo tedy k poskytnutí těchto pozemků významnými vlastníky, kteří ale očekávali určitý typ protislužby.*“²⁵ O kláštery měly zájem i králové, protože představovaly i místo vzdělávání pro elitu, založením kláštera na jejich území také vedlo ke kultivaci prostředí díky hospodaření klášterů. Tyto významné lidi tehdejší doby lze tedy považovat za aktéry, kteří se nevědomky podíleli na vzniku péče o staré. Některé kláštery totiž poskytovaly péči potřebným, načež docházelo k vzniku právě oněch špitálů.

Vztah mezi kláštery a významnými pány, vládci či jinými vlastníky by se slovy biologie dal označit jako symbiotický. V klášterech měl přijímání chudých na starosti vždy jeden mnich, který sídlil v určité klášterní budově, většinou před klášterní branou, kde přijímal chudé a poutníky. Tento mnich byl označován jako eleemosynar – což je

24 KRÜGER, Kristina. Řády a kláštery, 2000 let křesťanského umění a kultury. 1. vydání. Praha: Slovart, 2008. strana 31. ISBN 978-80-7391-121-8

25 Tamtéž.

od latinského slova *eleemosyna* – almužna.²⁶ Tohoto mnicha je možné označit jako člověka, který má na starost výběr osob vhodných pro špitál, čímž se vytvářel poměrně unikátní systém podmínek pro poskytování péče nejen pro staré, ale i chudé a jiné potřebné. Tato péče o potřebné je představována přímo v povaze křesťanství.

Je ovšem potřeba zmínit, že ne každý klášter zřizoval špitál. Různé kláštery byly vedeny rozdílnými mnišskými řády. Některé byly velmi významné v rámci péče o potřebné, některé však této péči nevěnovaly tolik pozornosti. Za nejdůležitější a nejvýznamnější řády autor považuje benediktýny, cisterciáky a augustiniány. Z těchto tří je považován za nejdůležitější řád benediktýnů. Právě tento řád se nejvíce zasloužil o tvorbu špitálů, do kterých se dostávali mimo chudé a nemocné i staří lidé s nemocemi. Jedná se také o nejstarší řád na našem území.²⁷

V církevních špitálech docházelo k nejzákladnějšímu poskytování péče. Tato péče, nebo lépe řečeno pomoc potřebným, byla financována díky darům a také díky církvi.²⁸ Ze zahraničních zdrojů lze zjistit, že se v rámci nejen českých, ale i jiných klášterů na území Evropy, jednalo o pomoc v podobě přístřeší, jídla a vody a místa k přespaní.²⁹ Základní formu péče tedy tyto instituce poskytují. V kláštorech a jejich špitálech byla navíc k této základní formě péče poskytována též bylinná léčba. Jedná se však o neověřený zdroj ze strany autora a z jeho vědění v rámci historie.

Co se týče vlastností jednotlivých klášterů, jednotlivé kláštery se opět lišily, jak již autor zmínil dříve. Je ovšem důležité podtrhnout, že přes různé stavy klášterů a jejich špitálů, byly špitály určeny pro malé množství potřebných. Co se týče této kapacity, některé údaje uvádějí kapacitu 10 až 20 lidí. Podle kroniky Českých Budějovic v tomto městě od 14. století existoval špitál spravovaný kostelem, nikoliv klášterem, kde nacházelo zaopatření 12 lidí.³⁰ V rámci legislativy týkající se klášterů, případně kostelů a jejich špitálů, se autor nepřiklání k označení legislativy jako takové. Jedná se spíše o nařízení, popřípadě vladařova gesta, která určitým způsobem změnila chod některých špitálů. Jako příklad autor uvádí panovníka Václava I., který například ve 13. století osvobodil špitál svatého Františka

26 Tamtéž, strana 53.

27 Malá československá encyklopedie. svazek 6. Š-Ž. 1. vydání. Praha: Academia, 1987. s. 65.

28 Tamtéž.

29 CRISLIP, T. Andrew. From monastery to Hospital: Christian Monasticism & the Transformation of Health Care in late Antiquity. University of Michigan Press, 2005. Strana 83. ISBN 0-472-11474-3

30 Encyklopedie Českých Budějovic. Špitál s kostelem svatého Václava. [Online] 1998–2020 [Cit. 17.5.2020] Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/chudobinec>

od soudů a župních povinností.³¹ Podobně lze označit za typ reformy i vzetí špitálu pod ochranu. K tomu došlo také za vlády Václava I., kdy v roce 1324 bere špitál při kostele svatého Haštala pod královskou ochranu.³² Přestože tyto činy se nemusí přímo označit za reformy, pořád se jedná o jakousi tendenci reformovat, či legislativně upravovat veřejné instituce péče o staré a jiné potřebné. Další snaha o reformace těchto institucí pocházela z doby vlády Josefa II.

Mimo kláštery a jejich špitály lze ještě zařadit jednu instituci. Tento případ instituce péče o staré lidi v tomto období je výměnek. Tento typ péče, jestli tak lze nazvat, se uplatňoval zejména na vesnicích. Staří lidé, kteří neměli rodinu, vnoučata, děti, nebo se o ně rodina odmítla starat, byli nuceni hledat přístřeší u svých sousedů. Tento typ ubytování měl být určen na dožití starého člověka. Toto tvrzení lze konfrontovat, jelikož se výměnek mohl využít i v případech, kdy se např. rolník nemohl o sebe postarat, nebo při prodeji hospodářství. Poté byly vymezeny určité podmínky, které měly být dodrženy.³³ Tento typ péče je dnes upraven ustanoveními § 2707 až § 2715.³⁴ Autor však výměnek nepovažuje za veřejnou instituci péče o staré lidi, výměnek tedy stručně zmíněn právě v této části.

31 Pražské špitály, Stručná historie 37 pražských špitálů. [Online] 1926–1989 [Cit. 17.5.2020] Dostupné z: <https://prazskespitaly.obadalek.cz/spital-svateho-frantiska/>

32 Tamtéž.

33 BLÁHOVÁ, Marie. Velké dějiny země Koruny české. 1. vydání. Litomyšl: Paseka, 2013. strana 115. ISBN 978-80-7185-835-515

34 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také jen „občanský zákoník“), dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

2.2 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi od 18. století po polovinu 20. století

V této části se zaměřená pozornost upíná směrem k veřejným institucím, které v této době vznikají. Díky reformační činnosti Josefa II. docházelo k rušení klášterů, což postihlo i špitály patřící pod tyto kláštery. Došlo ke zrušení či uzavření několika set klášterů, některé neověřené zdroje uvádí až 700 zrušených klášterů. Majetek těchto zrušených klášterů nechal Josef II. vydražit, čímž přinesl velké množství financí pro stát. Podle knihy *Reformy Marie Terezie a Josefa II.* se jednalo o 15 milionů zlatých.³⁵ Nastala ovšem situace, kdy bylo potřeba nahradit tyto zrušené kláštery a jejich špitály.

Proto na základě dekretů z roku 1782, 1783 a 1784 upravující přístup k chudině, i starým bez pomoci, se začaly zřizovat chudinské ústavy, též chudobince. Jednalo se nejprve o farní chudobince, v jejichž čele stál jako ředitel duchovní.³⁶ Později však docházelo k přenesení chudobinců pod křídla státu. Přestože se chudobince později dostávají pod přímou správu státu, personál, pokud se takto dá označit, tvořili povětšinou jen řádové sestry či dobrovolníci nebo pomocný personál.³⁷ Vliv církve však nebyl omezen pouze na personál, a některé chudobince byly z větší části farními chudobinci, těchto chudobinců však postupně ubývalo.

Co se týče jednotlivých chudobinců, jednalo se o naprosto novou instituci, u které se projevilo několik problémů. Hlavním problémem bylo financování. Pomocí dekretu z roku 1785 byly pro chudobince vyhrazeny „důchody“, které by chod institucí měly krýt. Další zdroj financí měl vzniknout díky pravidelným sbírkám v okolí chudobinců formou almužny, kdy každý obyvatel dle možností přispěje jednou za měsíc. Tato možnost almužen a důchodů však fungovala více pro města než pro venkov, jelikož města byla podstatně bohatší než venkov. Došlo tedy k úpravě dekretu, nebo spíše k vytvoření alternativ pro příspěvky, které mohly představovat například mouku, nebo jiné komodity.³⁸ Dbalo se také na to, aby církev upozorňovala na lásku k bližnímu svému,

35 FRAIS, Josef. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.* (nejen v českých a moravských zemích). 1. vydání. Třebíč: Akcent, 2005. strana 136. ISBN 80-7268-337-3

36 AL SAHEB, Jan. *Charitní péče ve frýdlantské farnosti na přelomu 18. a 19. století.* In: *Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku.* Frýdek-Místek: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, 2005. Strana 47. ISBN 80-86388-31-X

37 *Obecní úřad Mochtín. Kronika obcí MNV Mochtín 1973–1989,* Strana 10.

38 AL SAHEB, Jan. *Charitní péče ve frýdlantské farnosti na přelomu 18. a 19. století.* In: *Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku.* Frýdek-Místek: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, 2005. Strana 52. ISBN 80-86388-31-X

díky postátněné církvi bylo možné kázat více o této lásce, čímž mělo dojít k soudržnosti mezi lidmi, kteří by pak byli ochotni některé chudé, staré a jiné lidi přizvali k sobě a starali se o ně. To měla být jakási alternativa proti naturáliím.³⁹

Autor této práce dále uvádí, že jistou formou financování byly různé finanční tresty. Jednalo se o určitou formu jakýchsi peněžitých trestů za přestupky. Na Žižkově v Praze se při mírném porušení zákona dal obvykle krátký pobyt ve věznici nahradit příspěvkem, který většinou putoval chudobincům. Jednalo se o částku 10 krejcarů za jeden den potencionálního pobytu ve vězení.⁴⁰Mimo tyto případy financování se ještě vyskytovaly různé unikátní přístupy k financování chodu chudobinců. Mezi takovéto unikátní příklady lze řadit například příbramský chudobinec, který byl financován z části financován výnosy z příbramských dolů na stříbro.⁴¹Ani po takovýchto úpravách se však finanční situace pro chudobince příliš nezměnila.

Vlastnosti těchto institucí je poměrně komplikované dohledat, různé chudobince se totiž lišily, což bylo mimo jiné způsobeno také vyšší chudobou na vesnicích proti městům. I přes různé problémy se však jednalo o instituce větší než předchozí špitály. V jednotlivých chudobincích se opět lišila kapacita, nejmenší chudobince však dokázaly pojmout 28 lidí, což je pořád více než špitály. Jednalo se například o chudobinec v Klatovech, který dokázal pojmout 28 lidí.⁴²

39 AL SAHEB, Jan. Charitní péče ve frýdlantské farnosti na přelomu 18. a 19. století. In: Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, 2005. Strana 48.

40 ŠESTÁK, Zdeněk. Jak hřešil Žižkov před sto lety. 1. vydání. Praha: Academia, 2006. Strana 14. ISBN 80-200-1449-7

41 BLÁHOVÁ, Marie. Velké dějiny zemí Koruny české. 1. vydání. Litomyšl: Paseka, 2013. strana 113. ISBN 978-80-7185-835-515

42Jednotlivé případy péče chudinské 1938–1943. Státní okresní archiv Klatovy, č. inv. 1279.

Pobyt v těchto chudobincích byl následovný, nejlepší místnosti v těchto budovách připadali správcům a dozorcům. Lidé, kteří se o sebe ještě nějakým způsobem zvládli postarat, dostávali zbylé místnosti a ty nejhorší zpravidla získali lidé, kteří byli neschopni se starat sami o sebe. Po obyvatelích chudobinců bylo vyžadováno udržování čistoty v jejich místnostech, a to bez ohledu na jejich zdravotní stavy, a zdali mohli vůbec pracovat. Tito chudí také obdrželi denně určitý finanční obnos jako formu podpory. Co se týče stravování, tak se museli starat sami o sebe, tj. sami si museli upravovat jídlo.⁴³ Postupně se však situace zlepšovala, zejména díky zákonům či reformám. Více v kapitole věnující se legislativě.

Co se týče služeb dostupných v chudobincích, není příliš o čem diskutovat, základ chudobince byla střecha nad hlavou, aby lidé, co v nich žili, měli místo, kde žít. O řadu věcí se však, jak již autor zmínil, museli obyvatelé chudobinců starat sami. Je však nutné podotknout, že neustálý vývoj technologií, medicíny a jiných oborů, umožňoval právě také rozvoj těchto institucí. Jako příklad lze porovnat formu léčby proti špitálům. Pokud budeme pracovat s poznatky, že špitály měly k dispozici formu bylinné medicíny a léčení, v dobách 18. století a blíže k současnosti medicína pokročila.

Závěrem této části o chudobincích je potřeba zmínit podmínky pro přijetí do těchto institucí. Co se týče přijímání jednotlivých lidí do chudobinců, probíhala situace formou výběru ze strany města či obce. Ne každý chudý byl vždy přijat. Tato opatření výběru se ale využívala hlavně ve městech. Kritériem pro přijetí do chudobince byla často situace daného člověka. Jestliže byl člověk nemožný se o sebe starat, či být jinak zaopatřen příbuznými, měl šanci být do chudobince přijat. Další možností bylo složení vložného poplatku.⁴⁴ Tato forma přijímání určitého typu lidí měla za cíl ubytovat ty nejvíce potřebné. Jako druhou instituci tohoto období je potřeba uvést spolky. Tyto spolky většinou nebyly namířeny přímo na staré lidi obecně, ale na určité skupiny starých lidí. Takové spolky byly například spolky vysloužilců. Jako příklad lze uvést Spolek vojenských vysloužilců nebo také veteránů. Cílem těchto spolků bylo mimo zaopatření svých členů i jejich sdružení. Hlavní myšlenka byla taková, že lidé vysloužilí čili veteráni, měli obtíže zapojit se zpět do normálních životů, načež tyto spolky měly tento problém odstranit. Tyto spolky byly

43 Šumavan, demokratický list pro zájmy Pošumaví, ročník 50 ze dne 5. 4. 1919, číslo 27

44 TEJČEK, M. Sborník prací z historie a dějin umění. Klatovy: Galerie Klatovy – Klenová, Historická společnost Klatovy, 2006. strana 80. ISBN: 80-85628-92-9

rozšířené, přičemž se uvádí, že spolek veteránů byl rozšířen až v 1500 obcích.⁴⁵ Tyto spolky poskytovaly mimo možnost soudržnosti i příspěvky svým členům v obdobích nemoci, nebo také při zajišťování pohřbů nebo k vytváření rezervních fondů. Tyto spolky však většinou neposkytovaly střechu nad hlavou ani stravu. Jednalo se hlavně o válečnické spolky, vysloužilecké spolky či spolky jinak spojené s válčením. Autor nepopírá vznik i jiných typů spolků, nicméně již zmíněné typy spolků se určitým způsobem podílely na péči o staré.

Na rozdíl od již zmíněných chudobinců nebyla důvodem vzniku jednotlivých spolků snaha starat se o staré, nebo jiné potřebné. Hlavním důvodem pro vznik jednotlivých spolků byla válka. První typ takového vysloužileckého spolku se objevil po Napoleonských válkách v roce 1821.⁴⁶ Válka znemožnila návrat různých veteránů do normálního civilního života, načež toto mělo být určitou formou řešení. V rámci přijímání jednotlivců do spolků šlo většinou o formu výběru. Přihlásit se do spolků mohl každý, nicméně o samotném přijetí rozhodovalo představenstvo, nebo také rada či nejvyšší členové spolku. Žadatelé museli složit určitý poplatek za vstup, který se lišil mezi jednotlivými spolky. U vojenských vysloužilců se jednalo o poplatky v závislosti na počtu členů ve spolku.⁴⁷

Tyto spolky, přestože neměly takový význam jako chudobince, lze radit jako instituci péče o staré lidi. Je možnost neřadit spolky do veřejných institucí, protože se zaměřují na specifickou část starých lidí a také ne každý vysloužilec byl vždy starý člověk. Někdy se jako vysloužilec bral i voják zraněn a neschopen dál vykonávat vojenskou službu.⁴⁸ Autor však po zvážení jejich přínosu řadí spolky k veřejným institucím péče o staré lidi v českých zemích. Spolky jsou dále legislativně upravovány jako chudobince, více v kapitole věnující se legislativě.

45 INDRA Jaromír: Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, první vydání, Česko: J. Indra, 2010, strana 31. ISBN 978-80-254-5426-8

46 Tamtéž.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž, strana 6.

Jako poslední potencionální veřejnou instituci péče o staré lidi lze počítat pastoušku. Pastouška fungovala jako bydlení pro chudé, většinou se objevovala jen na vesnicích a poskytovala přístřeší jednotlivci, nikoliv více lidem.⁴⁹ V tomto obydlí ovšem není poskytována žádná forma péče, je poskytnut pouze určitý příspěvek, který se lišil v rámci jednotlivých obcí. Autor se tedy rozhodl neřadit pastoušku do veřejných institucí péče o staré lidi, a to zejména z výše zmíněných důvodů.

Spolky a chudobince postupně pokračují až do poloviny 20. století. V první polovině 20. století lze tvrdit, že tyto veřejné instituce doznávají určitých úprav, zejména pak chudobince, které jsou mnohem rozvinutější, než na začátku 18. století. Kupředu se posunulo nejen zařízení chudobinců, které jsou popsány jako prostorné, osvětlené místnosti s lůžkem a ošacením dle svých potřeb.⁵⁰ Vývojem například prochází i „*strava je zajišťována v tomto rozsahu: ráno 1/3 l kávy a krajíc chleba (20 dkg), obědy: pondělí — kyselá polévka, masné brambory a 1 vuřt, úterý — krupicová polévka a krupičná kaše, středa — buchta s nádivkou a rýžová polévka, čtvrtek — 2 polovice knedlíku, různá omáčka, kousek hovězího a masovou polévku, pátek — rýžová polévka, buchta, sobota — jitrnice, nebo jelito, jaternicová polévka, neděle — 2 polovice knedlíku se zelím a vepřovým masem a masová polévka*“.⁵¹ Spolky i chudobince jsou také stále více upravovány legislativou, která udává, jak tyto instituce mají fungovat a co přesně mají dělat. Postupně však dochází k upadání významu chudobinců a postupnému rušení spolků, načež se tato kapitola dostává ke své poslední části.

2.3 Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi od poloviny 20. století po současnost

V této části je zachycena poslední etapa vývoje veřejných institucí péče o staré lidi. Nástupci starých veřejných institucí péče o staré lidi zmíněné v předchozí kapitole, se stávají domovy pro důchodce či domovy důchodců, které jakožto nové instituce nahrazují chudobince a spolky. Najít však skutečné kořeny vzniku domovů pro důchodce je poněkud zdlouhavá a složitá záležitost. Poprvé je termín domova důchodců použit v roce 1964, konkrétně

49 FROLEC, Václav, Lidová architektura: encyklopedie, první vydání, Praha: SNTL, 1983. strana 135. ISBN 978-80-247-1204-8

50 PŘEROSTOVÁ, Hana. Vývoj pobytových sociálních služeb pro seniory v Klatovech a okolí od roku 1918 do současnosti. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Sociální práce, 2013, 79 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Pavla Kodymová, PhD.

51 Jednotlivé případy péče chudinské 1938–1943. Státní okresní archiv Klatovy, č. inv. 1279.

v zákoně 101/1964 Sb.⁵²Jelikož se jedná o první přímou zmínku domovů důchodců v zákonech, lze se domnívat, že právě rok 1964 značí vznik těchto veřejných institucí. Termín domov důchodců je tedy v zákonech až roku 1964, tyto instituce se však nevynořily z čirého nebe.

Existují dva druhy domovů důchodců. Přestože oba představují tu samou instituci, liší se v jejich vzniku. Některé domovy důchodců vznikají jako samostatné, nové instituce, zatímco jiné vznikají z již existujících chudobinců. Jedním příkladem domova důchodců vycházejícího z chudobince, je domov pro seniory Albrechtice nad Orlicí. Tento domov důchodců byl v roce 1946 označován jako chudobinec. Později byl však přejmenován na domov důchodců, spadající pod ústav sociální péče a patřil pod ÚSP v Kvasinách.⁵³Příkladem domova pro důchodce, nyní již domova pro seniory, je domov pro seniory Zahradní Město, který vzniká rokem 1970 jako domov důchodců.⁵⁴

Tyto instituce měly mnoho výhod, kterými byly, mimo rekonstruované, či nově postavené budovy, péči a odborný personál, kapacita. Například domov pro seniory Chválkovice začínal s kapacitou 71 lidí, což je výrazně víc než mnoho chudobinců. Později se toto číslo zvýšilo na 100 a po přístavbě nového křídla se kapacita v roce 1978 pohybovala okolo 206.⁵⁵Vlastnosti těchto institucí se velmi lišily od svých předchůdců, chudobinců. Lišily se v rámci toho, že byl k dispozici nejen kvalifikovaný personál, ale i strava, dobře zařízené budovy, pravidelný úklid, poskytování aktivit, lepší možnost léčby aj. Jednotlivé výhody proti chudobincům byly nejen díky přesnému zaměření institucí na staré lidi, byly také dány technologickým a obecně civilizačním pokrokem. Jednotlivé domovy důchodců se pak proměňují zákonem 108/2006 Sb., přičemž dále dochází ke zlepšování kvality a přidání dalších úseků v rámci péče, jako jsou aktivizační pracovníci zařizující aktivity a zábavu pro staré lidi či možnosti výletů.⁵⁶

52 Zákon č. 101/1964 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení ze dne 1.7.1964, Sbirky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/30508/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF#lema0>

53 Domov důchodců Albrechtice nad Orlicí. [Online] 2012–2020 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <http://www.ddalbrechtice.cz/historie/>

54 Domov pro seniory Zahradní Město. [Online] 2013 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <http://www.dszm.cz/poskytovane-socialni-sluzby/historie/>

55 Domov seniorů POHODA Chválkovice. [Online] 2013 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <https://www.ddol.cz/historie>

56 Domov pro seniory háje, Výroční zpráva. [Online] 2017 [Cit. 13.5.2020] dostupné z: http://www.dshaje.cz/files/pages/dulezite%20dokumenty/domov%20pro%20seniory/2_aktualizace%20k%20%C5%BE%C3%A1dosti%20o%20pobytovou%20slu%C5%BEBu.pdf

Do těchto institucí byly přijímáni staří lidé v různém stavu, k úpravě tohoto přijímání však došlo až rokem 1991. Tehdy vyhláškou č. 182/1991 bylo stanoveno, kdo přesně bude umístěn do domova důchodců. V § 72 bylo uvedeno, že: „*domovy důchodců jsou určeny především pro staré občany, kteří dosáhli věku rozhodného pro přiznání starobního důchodu a kteří pro trvalé změny zdravotního stavu potřebují komplexní péči, jež jim nemůže být zajištěna členy jejich rodiny ani pečovatelskou službou nebo jinými službami sociální péče, a dále pro staré občany, kteří toto umístění nezbytně potřebují z jiných vážných důvodů. Nemohou však být přijati občané, jejichž zdravotní stav vyžaduje léčení a ošetřování v lůžkovém zdravotnickém zařízení.*“⁵⁷ Tyto podmínky jsou opět upravovány v dalších zákonech a vyhláškách, detailnější přehled je k dispozici v kapitole věnující se legislativě v rámci jednotlivých veřejných institucí péče o staré lidi.

Rokem 2006, přesněji v zákoně 108/2006 Sb. pak dochází k označení domovů důchodců či domovů pro důchodce jako domovy pro seniory.⁵⁸ Jedná se o jeden z nejdůležitějších zákonů v rámci péče o staré ve veřejných institucích, který je v budoucnu dále upraven, viz kapitolu legislativy. Důležité však je, že hlavní vymezení pobytové služby zůstává stejné. V tomto případě se to týká přímo veřejných institucí péče o staré lidi, které se nyní označují jako domovy pro seniory. Do rámce těchto služeb, mohlo by být též použito označení rámec péče, se řadí tyto činnosti: poskytnutí ubytování, poskytnutí stravy, pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, aktivizační činnosti a na závěr pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.⁵⁹

57 Vyhláška č. 182/1991 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky provedení zákona o sociálním zabezpečení ze dne 27.5.1991 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39185/1/2>

58 Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách ze dne 1.1.2007, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/62334/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema4>

59 Tamtéž.

Zákon 108/2006 dále upravuje a stanovuje financování těchto institucí. Mimo financování ze strany státu a jeho podpory je dáno zákonem 108/2006, přesněji dle § 73, odst. 1 a 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách při poskytování pobytových služeb musí po úhradě za ubytování a stravu klientovi zůstat alespoň 15 % jeho příjmů.

Na závěr této kapitoly je potřeba také zmínit úspěch těchto zařízení. Tento úspěch je asi nejlépe zachycen v části věnované ročenkám, ze které je patrné, že i v posledních letech převládá tendence navyšovat počty domovů pro seniory. Ovšem tato tendence je i patrná dříve, kdy se využívalo označení domovů důchodců. Lepší přehled podává již zmíněná část této práce, věnovaná ročenkám.

3 Cíl práce a metodika

Třetí kapitola práce pojednává o cílech práce a stanovuje výzkumné otázky. Součástí je taktéž metodika předkládané práce. V tomto duchu je kapitola strukturována do jednotlivých dílčích podkapitol.

3.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Tato bakalářská práce má za cíl popsat historický vývoj veřejných institucí péče o staré lidi na českém území. Autor chce sledovat určité období, a to přesněji období od poloviny 18. století až po současnost, kdy se zaměří na veřejné instituce péče o staré lidi. Autor také popisuje stručně situaci před 18. stoletím, této kapitole se však v rámci zkoumání legislativy nevěnuje. Aby toto téma mohlo být lépe uchopeno a zkoumáno, bude sledována, jaká péče, ubytování a jiné vlastnosti byly přítomny u těchto institucí jak v minulosti, tak i v období 20. a 21. století. Práce také bude zkoumána z hlediska veřejně politického, tj. zkoumání zákonů, právních rámců, vyhlášek aj.

3.1.1 Cíl

Hlavní cíl této práce je popsat vývoj veřejných institucí péče o staré lidi na českém území od dob středověku, s hlavním soustředěním na 18. století a výše, až po současnost, s důrazem na veřejně-politická hlediska, jako jsou právní rámce, reformy, zřizovatele, ale i na jiné vlastnosti jako kapacity, typy služeb, aktivity, zdravotnictví, podmínky využívání služeb či jiné důležité podmínky pro život.

3.1.2 Výzkumné otázky

Autor práce si s ohledem na cíl práce stanovil následující výzkumné otázky:

- Jaké je obecnější sociopolitické pozadí vzniku institucí péče o staré lidi?
- Jaké veřejné instituce péče o staré lidi v průběhu sledovaného období existovaly?
- Jaké bylo a je legislativní zakončení těchto veřejných institucí?
- Jaké trendy a změny lze pozorovat u vývoje jednotlivých institucí?
- Jak se měnily názvy institucí, jejich kapacity, podmínky pro přijetí aj. vlastnosti?

3.2 Metodika

Ve výzkumné části pro splnění cílů a zodpovězení výzkumných otázek byly zvoleny tyto metody výzkumu:

- rešerše odborné literatury,
- studium legislativy,
- studium archivních materiálů,
- rešerše výročních zpráv.

3.2.1 Rešerše odborné literatury

Pro získání historických údajů ohledně veřejných institucí péče o staré lidi byla využita zejména literatura vztahující se k tématu. Jednalo se především o knihy týkající se výše zmíněných institucí, ale také o knihy popisující sociální stát. V rámci institucí byl účel pochopit z těchto zdrojů situaci institucí v různých obdobích, ale také pochopit i jejich vývoj. Klíčová slova pro vybírání a vyhledávání těchto knih se nejprve týkala domovů pro seniory a domovů pro důchodce. Po analýze dalších zdrojů byly objeveny jiné instituce, které se podílely na péči o staré lidi v českých zemích. Z těchto poznatků byly vyhledány informace o špitálech, chudobincích, spolecích, aby autor mohl zachytit i vývoj těchto institucí. V literatuře byl kladen důraz na vlastnosti jednotlivých institucí, jejich formy péče, stav, jak fungovaly, kdo je financoval, proč vznikaly, kdo do nich byl umístěn.

U literatury týkající se sociálního státu byla pozornost soustředěna na doporučené knihy pojednávající o vzniku a vývoji sociálního státu a jeho definování. Sesbírané vědomosti o sociálním státu pak byly využity pro vytvoření teoretického rámce, vědomosti ohledně vývoje institucí péče o staré lidi přispěly k rozšíření stavu poznání. V rámci studia literatury byly také nasbírány informace o některých zákonech, nařízeních a vyhláškách vydaných před rokem 1918.

3.2.2 Studium legislativy

K načerpání dalších vědomostí o veřejných institucích péče o staré lidi, zejména pak vědomostí týkající se veřejně politického hlediska těchto institucí. K získání těchto vědomostí byla použita databáze Automatizovaný systém právních informací (dále také jen „ASPI“), ve které jsou k dispozici nejen zákony, ale i vyhlášky, dekrety, nařízení či jiné legislativní dokumenty. Databáze ASPI umožnila získat přesné informace o zákonech a jiných legislativních dokumentech. K dispozici byly veškeré informace o legislativě

od roku 1918 výše. Dokumenty starší roku 1918 nebyly pro studenty zpřístupněny, avšak i tyto dokumenty byly v databázi vedené a základní údaje jako názvy, platnost a datum zrušení byly k dispozici. Zákony a jiné dokumenty byly v databázi vyhledány pomocí informací, které se autor dozvěděl z četby. Klíčová slova pro vyhledávání legislativ byla:

- domov pro seniory,
- ústav sociální péče,
- chudobince,
- chudobinec,
- domovy seniorů,
- domovy důchodců,
- domovy pro důchodce,
- důchod,
- spolky,
- spolky pro seniory,
- spolky péče,
- sociální péče a péče o staré lidi.

U nalezené legislativy mě pak zajímaly ty legislativní dokumenty, které ovlivnily vývoj institucí péče o staré lidi. Pozornost byla soustředěna hlavně na ty dokumenty, které instituce ovlivňovaly přímo, tj. jejich znění nějak upravovalo tyto instituce.

3.2.3 Studium archivních materiálů

V rámci údajů, které nebylo možné zjistit studiem literatury a studiem legislativy, byla využita metoda studia archiválií. Jednalo se o statistické ročenky dochované na území českého státu, které pojednávaly o veřejných institucích péče o staré lidi na českém území. V ročenkách byly vyhledány informace týkající se zejména celkového počtu institucí a lůžek/míst za jednotlivé roky. Informace ohledně institucí byly v každé ročence k dispozici pod kapitolou sociálního zabezpečení.

První ročenka, která poskytovala vyhovující údaje, byla z roku 1936. První ročenka neuváděla informace pouze na českého území, ale dohromady se slovenským územím a územím Podkarpatské Rusy. V dalších ročenkách od roku 1952 a výš byly údaje přesnější, ale pořád byly pouze z území Československa. Od roku 1960 jsou k dispozici údaje pouze z českého území. V rámci údajů z ročenek také dochází k různým změnám, tj. počty

institucí péče o staré lidi byly v některých ročenkách řazeny pod ústavy sociální péče, kam se řadily i jiné instituce. Od roku 1983 jsou pak k dispozici údaje pouze o veřejných institucích péče o staré lidi, tudíž jsou k dispozici nezkreslená data o počtech institucí a míst uvnitř těchto institucí.

3.2.4 Rešerše výročních zpráv

Pro doplnění informací ohledně veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích byly využity výroční zprávy z domovů pro seniory. V rámci těchto zpráv byly vyhledány informace týkající se péče o seniory a popřípadě jiné informace, které by jinak popsaly dnešní veřejné instituce péče o staré lidi. Jako hlavní výroční zprávy byly výroční zprávy z domova pro seniory Háje. Posbírané informace pak byly využity k doplnění obrazu o dnešních institucích.

Zvláštní pozornost byla vyhrazena aktivizačním programům a novodobé péči o seniory, a to hlavně z důvodů toho, že se tato forma péče výrazně liší od nasbíraných informací z institucí před domovy pro seniory.

4 Legislativní vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích

Tato kapitola je zaměřena na vývoj jednotlivých veřejných institucí z pohledu legislativy. Jedná se o veřejně politické vlivy, které se podílely na vývoji výše zmíněných institucí a které na tento vývoj působily souběžně s historickými vlivy. V této kapitole bohužel nejsou k dispozici zákony vztahující se ke špitálům. Důvodem tohoto vynechání je nedostupnost zákonů z dob špitálů. První dostupné legislativní dokumenty spojené s veřejnými institucemi péče o staré lidi se na českém území v rámci Rakouského císařství objevují až zhruba v polovině 19. století. Druhým silným důvodem je zaměření této práce, v rámci kapitoly metodiky a cílů bylo zdůrazněno, že zaměření práce bude na období poloviny 18. století a výš.

V kapitole legislativního vývoje se autor nejprve věnuje spolkům. Společně s chudobinci se spolky řadí jako nejstarší zřizovatel péče o staré lidi. V první části by mohly být též chudobince, nicméně spolky nehrají v institucionální péči o staré lidi až tak významnou roli proti chudobincům. Dále se autor věnuje zákonům (popřípadě nařízením či dekretům, které bývají v databázi ASPI uvedeny pod zákony) týkajících se již zmíněných chudobinců, poté následují další instituce péče o staré lidi. Jedná se nejprve o domovy důchodců a později o domovy pro seniory. Po uvedení a popsání důležitých zákonů následuje část, která je věnována pouze vyhláškám, které upravují různé aspekty institucionální péče o staré lidi na našem území v rámci několika desetiletí. V poslední části této kapitoly jsou uvedeny statistické ročenky, které doplňují sesbírané informace z historického vývoje a veřejně politického vývoje.

4.1 Spolky

Vývoj institucí péče o staré lidi je mimo jiné faktory ovlivňován zákony a vyhláškami. Dochovaných zákonů či vyhlášek je před rokem 1900 velmi málo, větší potíží spočívá však v tom, že se často zákony nebo vyhlášky nezachovaly celé. Dochované zákony, nařízení či dekrety, které je možné dohledat na webu ASPI, pochází z roku 1918 a výše, zákony před rokem 1918 nejsou bohužel v databázi přístupné.

Z dochovaných a nalezených zákonů, které měly vliv na vývoj institucí péče pro seniory, jsou zmíněny ty, které přímo ovlivnily vývoj těchto institucí. První institucí, kterou autor dohledal uvedenou v dochovaných zákonech a která na našem území nepůsobila dlouho, byly spolky pro různé typy lidí. Tyto spolky se vytvářely po válce za účelem určité pomoci

svým členům. Tyto spolky, které vznikaly i na našem území, byly historicky ovlivněny několika níže uvedenými zákony, viz tabulku č. 1.

Tabulka 1: Zákony vztahující se ke spolkům

Zákony	Stav	Změny
Zákon č. 253/1852 ř. z., císařský patent starý spolkový zákon	Zrušen 24. 11. 1867	Nahrazen z. č. 134/1867 ř. z., zákon o právé spolčovacím
Zákon č. 134/1867 ř. z., zákon o právé spolčovacím	Zrušen 1. 10. 1951	Nahrazen z. č. 97/1939 Sb., nařízení vlády Protektorátu Čechy a Morava novela zákonu o právu spolčovacím
Zákon č. 215/1920 Sb., zákon o národním shromáždění	platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 97/1939 Sb., O nařízení vlády Protektorátu Čechy a Morava novela zákonu o právu spolčovacím	Zrušen 17. 10. 1945	Nahrazen z. č. 81/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o některých opatřeních v oboru spolkovém
Zákon č. 81/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o některých opatřeních v oboru spolkovém	Zrušen 9. 6. 1948	Nahrazen z. 150/1948 Sb., ústavní zákon ústavodárného Národního shromáždění Ústava Československé republiky

Zdroj: vlastní zpracování na základě Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020].

Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

Prvním důležitým zákonem je **zákon č. 253/1852 ř. z.**, platný od 26. listopadu 1852. Zákon umožňoval vznik těchto spolků. Spolky podle tohoto zákona musely být schváleny státními úřady.⁶⁰

Méně významný zákon, nebo lépe řečeno nařízení, je **císařské nařízení č. 266** z 19. prosince 1853. Díky tomuto nařízení se mělo válečným vysloužilcům umožnit znovu se začlenit do společnosti.⁶¹ Paradoxně však toto nařízení vedlo ke zvýšení počtu spolků. Jedná se o normu, která nepřímo ovlivnila rozvoj spolků a má spíše vzdálený vliv. Z tohoto důvodu není nařízení uvedeno v tabulce výše.

Na spolicích měl největší vliv až **zákon č. 134/1867 ř. z.**, který vstoupil v platnost

60 Zákon č. 253/1852 ř. z. Císařský patent starý spolkový zákon ze dne 26.11.1852, Říšský zákoník [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rbo&datum=18520204&zoom=2&seite=00001109&x=10&y=11>

61 INDRA Jaromír: Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, první vydání, Česko: J. Indra, 2010, strana 6. ISBN 978-80-254-5426-8

24. listopadu 1867. Tento zákon umožňoval volné vytváření spolků, včetně spolků pro vysloužilce, samostatně bez schválení úřadů. Úřad mohl spolek zrušit pouze tehdy, pokud by spolek odporoval trestnímu zákonu.⁶²

Následoval **zákon č. 215/1920 Sb.** ze 6. dubna 1920 vstupující v platnost 17. dubna, který ovlivnil zejména spolky válečnické, tj. i spolky veteránů. Tyto spolky se měly vlivem této úpravy zákona č. 134/1867 ř. z. měnit na tzv. spolky podpůrné.⁶³

Zákon z roku 1867 byl po úpravě zákonem 215/1920 Sb. platný až do roku 1939, kdy dochází 31. března 1939 k přijetí **nařízení protektora 97/1939 Sb.**, vstupující v platnost 7. dubna téhož roku. Tímto opatřením se výrazně regulovala spolková činnost a došlo k zanikání mnoha spolků, jejichž majetky si přivlastnil stát.⁶⁴ Většina spolků byla svou činností nucena ukončit, některé spolky byly také začleněny do Německých spolků.⁶⁵

Konečná fáze pro spolky, které se nějak podílely mj. na péči o staré lidi, nastává rokem 1945. Spolky byly kompletně rozpuštěny **zákonem č. 81/1945 sb.** ze dne 25. září, který vstupuje v platnost 17. října 1945.⁶⁶

62 Zákon č. 134/1867 ř. z. Zákon o právě spolčovacím ze dne 24.11.1867, Říšský zákoník [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://spep.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

63 Zákon č. 215/1920 Sb. Zákon národního shromáždění, jímž se zrušuje cís. Nařízení o rakous. Sboru válečnickém ze dne 17.4.1920, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/1796/1/2?vtextu=215/1920%20Sb#lema0>

64 Zákon č. 97/1939 Sb. Vládní nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava Novela zákona o právu spolčovacím ze dne 7.4.1939, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/7772/1/2>

65 INDRA Jaromír: Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, první vydání, Česko: J. Indra, 2010, strana 14. ISBN 978-80-254-5426-8

66 Dekret č. 97/1939 Sb. Dekret presidenta republiky o některých opatřeních v oboru spolkovém ze dne 17.10. 1945, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/038-1945.pdf>

4.2 Chudobince

Tento typ instituce, přestože je historicky starší než různé spolky pečující o staré lidi, není tak dobře zmapován a zachycen v zákonech. První zákon, pokud to tedy můžeme takto nazvat, vzniká v roce 1782. Přesněji řečeno šlo o dekrety z 9. února 1782, 2. června 1783 a 1. srpna 1783. Další dekret byl vydán 1. února 1784, a úplně poslední vyšel 20. listopadu 1785.⁶⁷Následující zákony pak ovlivňují, nebo určují chování a chod chudobinců až do jejich postupného vymizení. Mimo dekrety, které jsou zde uvedeny, jsou důležité zákony, které měly vliv na vytváření a funkce chudobinců, níže v tabulce č. 2.

Tabulka 2: Zákony vztahující se k chudobincům

Zákon	Stav	Změny
Zákon č. 946/1811 Sb., císařský patent Obecný zákoník občanský	Zrušen 1. 1. 1966	Několikrát upravován, nahrazen z. 65/1965 Sb., zákon národního shromáždění zákoník práce
Zákon č. 221/1924 Sb., zákon Národního shromáždění o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří	Zrušen 1. 1. 1948	Nahrazen z. 70/1948 Sb., Zákon Ústavodárného Národního shromáždění o sjednocení předpisů ve veřejnoprávním sociálním pojištění
Zákon č. 175/1927 Sb., o vládním nařízení Vlády Československé republiky Provedení zákona o přímých daních	Zrušen 1. 1. 1937	Pozměněn z. 16/1934 Sb., Vládní nařízení Vlády Československé republiky Novela prováděcího nařízení zákona o přímých daních
Zákon č. 15/1928 Sb., o vládním nařízení Vlády Československé republiky, jímž se mění vzorná pravidla pro obecní dávky a poplatky	Zrušen 1. 1. 1950	Nahrazen z. 279/1949 Sb., Zákon Národního shromáždění o finančním hospodaření národních výborů
Zákon č. 86/1936 Sb., o vládním nařízení Vlády Československé republiky o exekuci proti obcím a proti ústavům prohlášeným za veřejné	Zrušen 1. 1. 1951	Nahrazen z. 142/1950 Sb., Zákon Národního shromáždění o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)
Zákon č. 47/1945 Sb., ústavní dekret Prezidenta republiky o prozatímním národním shromáždění	Zrušen 18. 4. 1946	Nahrazen z. 65/1946 Sb., Ústavní zákon Prozatímního Národního shromáždění o Ústavodárném Národním shromáždění

Zdroj: vlastní zpracování na základě Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020]. [Cit.

16.5.2020]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

Chod chudobinců byl ovlivněn až roku 1812. Šlo přesněji o zákon ze dne 1. června 1811, který vstoupil v platnost 1. ledna 1812 vedený jako **zákon č. 946/1811 Sb.**⁶⁸ Tímto zákonem bylo upraveno financování chudobinců, a to formou závětí určené pro chudobince, či příjmy z práv, jistin nebo z pozemků.⁶⁹ Poměrně významným zákonem je bezpochyby **zákon č. 221/1924 Sb.**, který vstupuje v platnost 1. července 1924. Tento zákon mimo stanovení výše důchodů má ještě jeden význam, starým lidem umožňuje po jejich souhlasu bezplatné zaopatřování v zařízeních jako chudobince výměnou za vyplácení důchodů.⁷⁰ Jako další zákon je potřeba uvést zákon ze dne 15. června 1927, platný od 1. ledna 1927, který trvale osvobodil některé chudobince od daní. To se však týkalo pouze budov, které změnilы svou funkci, například se přeměnily ze školy na chudobinec.⁷¹ Jedná se přesněji o **zákon č. 175/1927 Sb.**, § 133. K zákonu 175/1927 Sb. byl o rok později přidán zákon, který osvobodil všechny obecní budovy od poplatků - **zákon č. 15/1928 Sb.** ze dne 26. ledna 1928, který vešel v platnost 1. února 1928. Zajímavé je, že tento zákon neurčoval jako obecní budovy chudobince, které pokud nebyly dříve osvobozené zákonem 175/1927 Sb., musely nadále platit poplatky za smetí, či popel. Jedná se tedy o zákon, který chudobince příliš neovlivňuje, ale určitým způsobem je definuje jako neobecní budovy a někdy je osvobozuje od těchto daní.⁷² V roce 1936, 2. dubna, je přijat zákon týkající se chudobinců, který vstupuje v platnost 30. dubna téhož roku. Tento zákon umožňuje prohlášení chudobinců za veřejné a obecně prospěšné instituce.⁷³ Jedná se o **zákon č. 86/1936 Sb.** Díky tomuto zákonu mohly být chudobince zvýhodněny od daní. Poslední relevantní zákon týkající se těchto institucí je **zákon č. 47/1945 Sb.** přijatý 25. srpna 1945 s účinností od 27. srpna. Tento zákon mimo jiné právní úpravy dělá

68 Zákon č. 946/1811 Sb.z.s. Císařský patent Obecný zákoník občanský ze dne 1.11.1812, Sbírký zákonů soudních [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv60jugywtcna>

69 Tamtéž.

70 Zákon č. 221/1924 Sb. zákon Národního shromáždění o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ze dne 1.7.1924, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/3702/1/2?vtextu=221/1924%20Sb.#lema0>

71 Zákon č. 175/1927 Sb. Vládní nařízení Vlády Československé republiky Provedení zákona o přímých daních ze dne 1.1.1927, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4508/1/2?vtextu=chudobince#lema0>

72 Zákon č. 15/1928 Sb. Vládní nařízení Vlády Československé republiky, jímž se mění vzorná pravidla pro obecní dávky a poplatky ze dne 1.2.1928, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4538/1/2?vtextu=15/1928%20Sb.#lema0>

73 Zákon č. 86/1936 Sb. Vládní nařízení Vlády Československé republiky o exekuci proti obcím a proti ústavům prohlášeným za veřejné ze dne 30.4.1936, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/6506/1/2?vtextu=86/1936%20Sb.#lema0>

z chudobinců (včetně starobinců) instituce, které nepodléhají daním.⁷⁴

4.3 Domovy důchodců

V návaznosti na chudobince vznikají nové instituce péče o staré lidi, domovy důchodců. První zákon, který se váže k této instituci, vychází v roce 1964. Některé domovy důchodců vznikají i před rokem 1964, tyto domovy však do této doby byly označovány i jinými názvy, například bylo stále využíváno označení chudobince, nebo také v některých případech ústav sociální péče či starobince. Tyto domovy byly do roku 1964 ovlivněny zákony, které platily pro chudobince, což se ale po roce 1964 mění. Podstatné zákony od roku 1964, které měly vliv na domovy důchodců, jsou vymezeny v přehledu níže, viz tabulku č. 3.

Tabulka 3: Zákony vztahující se k domovům důchodců

Zákon	Stav	Změny
Zákon č. 55/1956 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení	Zrušen 1. 7. 1964	Několikrát nahrazován
Zákon č. 101/1964 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení	Zrušen 1. 1. 1976	Několikrát nahrazován
Zákon č. 129/1975 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení	Zrušen 1. 10. 1988	Novelizován z. 138/1982 Sb., Zákon České národní rady novela zákona ČNR o působnosti orgánů ČSR v soc. zabezpečení
Zákon č. 138/1982 Sb., Zákon České národní rady novela zákona ČNR o působnosti orgánů ČSR v soc. zabezpečení	Zrušen 1. 10. 1988	Nahrazen z. 114/1988 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení
Zákon č. 298/1990 Sb., Zákon Federálního shromáždění o úpravě majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací	Platný	Novelizován z. 338/1991 Sb., Zákon Federálního shromáždění novela zákona o úpravě maj. vztahů řeholních řádů
Zákon č. 144/1991 Sb., Zákon České národní rady o změnách v působnosti orgánů ČR a působnosti obcí v soc. zabezpečení.	Zrušen 1. 1. 2012	Nahrazen z. 329/2011 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením
Zákon č. 308/1991 Sb., Zákon Federálního shromáždění o svobodě náboženské víry a	Zrušen 7. 1. 2002	Nahrazen z. 3/2002 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o církvích a náboženských společnostech

74 Zákon č. 47/1945 Sb. ústavní dekret Prezidenta republiky o prozatímním národním shromáždění ze dne 14.1.1945, Sbirky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/11911/1/2?vtextu=starobince#lema0>

postavení církví a nábož. společností		
Zákon č. 338/1992 Sb., Zákon České národní rady o dani z nemovitých věcí	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 349/1999 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o Veřejném ochránci práv	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 258/2000 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o ochraně veřejného zdraví	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 290/2002 Sb., Zákon Parlamentu České republiky přechod věcí, práv a závazků ČR na kraje a obce a občan. sdružení	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 635/2004 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů souvisejících se zákonem o správních poplatcích	Zrušen	Několikrát novelizován

Zdroj: vlastní zpracování na základě Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020].

Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

První důležitý zákon, který upravoval chod institucí péče o staré lidi a stanovil, komu bude poskytováno zaopatření v rámci těchto institucí, byl **zákon č. 55/1956 Sb.**⁷⁵ Zákon stanovuje, že instituce péče o staré lidi (některé chudobince, ale spíše již domovy důchodců) se počítají jako ústavy sociální péče. Dalším zákonem, který stanovil, jaké služby budou v domovech pro důchodce (též značeny jako ústavy sociální péče), byl **zákon č. 101/1964 Sb.** Šlo o zákon ze dne 4. června, který vstoupil v platnost 1. července 1964.⁷⁶ V tomto zákoně je poprvé zakotven termín domova důchodců. Poměrně důležitým zákonem je zákon **129/1975 Sb.**, ze dne 18. listopadu, vstupující v platnost 1. ledna 1976. Tento zákon nařizuje, že ústavy sociální péče včetně domovů důchodců budou stavěny na popud národních výborů, které spravují ústavy sociální péče.⁷⁷ Tímto zákonem lze označit domovy důchodců jako

75 Zákon č. 55/1956 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1957, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]

Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28398/1/2?vtextu=%C3%BAstav%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20p%C3%A9%C4%8De×lice=null#lema1>

76 Zákon č. 101/1964 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení ze dne 1.7.1964, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/30508/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF#lema0>

77 Zákon č. 129/1975 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33078/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema0>

státní instituce, tj. domovy důchodců jsou stanoveny jako instituce péče o staré lidi. V návaznosti na zákon 129/1975 ovlivnil chod domovů důchodců v roce 1982 **zákon č. 138/1982 Sb.** Tento zákon byl platný od 1. ledna 1983 a mimo úpravy působnosti orgánů České socialistické republiky stanovuje, že domovy důchodců mohou být spravovány přes městské národní výbory a okresní národní výbory.⁷⁸ Zajímavý význam má pro některé domovy důchodců **zákon č. 298/1990 Sb.** ze dne 19. července 1990, vstupující v platnost 19. července 1990 (později doplněn zákonem 338/1991 Sb.) Tento zákon navrácí některé státní nemovitosti zpět klášterům, což se týká i některých ústavů sociální péče a domovů důchodců, jako například domov důchodců Prachatic.⁷⁹ **Zákon č. 144/1991 Sb.** platný ode dne 26. dubna 1991 je jedním z dalších zákonů týkajících se institucí péče o staré lidi. Tento zákon dává mimo jiné pravomoci možnost obcím a okresním úřadům rozhodovat o přijímání jednotlivců do ústavů sociální péče (čili i do domovů důchodců).⁸⁰ Ve stejném roce vychází **zákon č. 308/1991 Sb.**, který vstupuje v platnost 1. září 1991. Tento zákon umožňuje církvím a náboženským společnostem vytvářet vlastní zařízení sociálních služeb.⁸¹ O rok později vstupuje v den 1. ledna 1993 **zákon č. 338/1992 Sb.**, který osvobozuje všechny zařízení sociálních služeb od daně z pozemku, čímž se dotýká i domovů pro důchodce.⁸² V roce 1999, ze dne 8. prosince a vstupující v platnost 28. února 2000, přichází zákon, který nepřímo, ale výrazně ovlivňuje domovy důchodců a jiná sociální zařízení. Jedná se o **zákon č. 349/1999 Sb.** Tento zákon ustanovuje ochránce veřejných práv,

78 Zákon č. 138/1982 Sb., Zákon České národní rady novela zákona ČNR o působnosti orgánů ČSR v soc. zabezpečení ze dne 1.1.1983, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/35566/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

79 Zákon č. 298/1990 Sb., Zákon Federálního shromáždění o úpravě majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací ze dne 19.7.1990, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38647/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF#lema0>

80 Zákon č. 144/1991 Sb., Zákon České národní rady o změnách v působnosti orgánů ČR a působnosti obcí v soc. zabezp. ze dne 26.4.1991, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39142/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb×lice=null#lema4>

81 Zákon č. 308/1991 Sb., Zákon Federálního shromáždění o svobodě náboženské víry a postavení církví a nábož. společností ze dne 1.9.1991, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39330/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb×lice=null#lema0>

82 Zákon č. 338/1992 Sb., Zákon České národní rady o dani z nemovitých věcí ze dne 1.1.1993, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/40062/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

kteří dbají na to, aby nedocházelo v různých zařízeních (včetně zařízení sociálních služeb) k mučení, týrání nebo jiným nelidským praktikám.⁸³ V roce 2000, s platností od 1. ledna 2001, dochází k dalšímu stanovení toho, jak by měly instituce péče pro seniory fungovat. Tentokrát se jedná o **zákon č. 258/2000 Sb.**, který upravuje a stanovuje hygienické předpisy ve venkovních stavbách v rámci různých zařízení včetně těch, které poskytují sociální služby.⁸⁴ Další zákon, který ovlivnil chod domovů důchodců, byl **zákon č. 290/2002 Sb.** ze dne 13. června 2002, vstupující v platnost 1. července téhož roku. Tento zákon přinesl v některých domovech změnu v tom, že některé majetky, věci, práva a závazky se přesouvají z majetku České republiky do majetku jednotlivých krajů.⁸⁵ Tento přechod se týká i některých domovů pro seniory. V roce 2004, z 26. listopadu, je přijat **zákon č. 635/2004 Sb.**, kde jsou domovy důchodců zachyceny jako stavba sociálního bydlení, která podléhá snížené sazbě daně z přidané hodnoty (dále také jen „DPH“).⁸⁶ Tento zákon se tedy podílí na zlepšení fungování těchto institucí díky snížené sazbě. Zákon vstupuje v platnost 16. ledna 2005.

83Zákon č. 349/1999 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o Veřejném ochránci práv ze dne 28.2.2000, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/48262/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

84Zákon č. 258/2000 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o ochraně veřejného zdraví ze dne 1.1.2001, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/49577/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

85Zákon č. 290/2002 Sb., Zákon Parlamentu České republiky přechod věcí, práv a závazků ČR na kraje a obce a občan. sdružení ze dne 1.7.2002, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/53612/1/2?vtextu=domovy%20d%C5%AFchode%C5%AF#c_4091

86Zákon č. 635/2004 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů souvisejících se zákonem o správních poplatcích ze dne 16.1.2005, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/58614/1/2?vtextu=domovy%20d%C5%AFchode%C5%AF×lice=null#lema0>

4.4 Domovy pro seniory

Domovy důchodců a domovy pro seniory mají společného velmi mnoho, rozdíly mezi těmito institucemi jsou nepatrné. V praxi se jedná pouze o název a zachycení pod názvem v zákonech a vyhláškách. Zákony uvedené níže, viz tabulku č. 4, měly vliv na tvorbu domovů pro seniory.

Tabulka 4: Zákony vztahující se k domovům pro seniory

Zákony	Stav	Změny
Zákon č. 565/1990 Sb., Zákon České národní rady o místních poplatcích	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 261/2007 Sb., Zákon Parlamentu České republiky zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů	Platný	Zatím nenovalizován
Zákon č. 206/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o sociálních službách a změna některých dalších zákonů	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 362/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu	Platný	Několikrát novelizován
Zákon č. 267/2015 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o ochraně veřejného zdraví a změna souvis. zákonů	Platný	Zatím nenovalizován
Zákon č. 186/2016 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o hazardních hrách	Platný	Zatím nenovalizován
Zákon č. 65/2017 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek	Platný	Zatím nenovalizován

Zdroj: vlastní zpracování na základě Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020].

Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

První zmínka o domově pro seniory se v zákonech objevuje v roce 1990, šlo o **zákon č. 565/1990 Sb.** ze 13. prosince, který vstupuje v platnost v roce 1991, 1. ledna. V tomto případě zákon zvýhodňoval osoby postižené, které mimo jiné instituce byly umístěni v domovech seniorů.⁸⁷ Pojem domov pro seniory je dále zmíněn v několika dalších zákonech (zákony 582/1991 Sb., 48/1997 Sb.). Zákon, který začíná pracovat s domovem pro seniory jako pojmem namísto domov důchodců, je až **zákon č. 108/2006 Sb.** Tento zákon ze dne 14. března 2006 vstupuje v platnost 1. ledna 2007, a jasně stanovuje, že domovy pro seniory jsou určeny pro osoby se sníženou soběstačností zejména z důvodu věku a jejich situace vyžaduje péči.⁸⁸ Zákonem je nyní jasně stanoveno, které druhy péče musí domov pro seniory poskytovat, ale také jak jsou domovy financovány. Roku 2007, dne 16. října, vstupuje v platnost **zákon č. 261/2007 Sb.**, tento zákon stanovuje sníženou sazbu daně u staveb sociálního bydlení. Nejde však pouze jen o stavby, ale také i o opravy a montáže, v těchto všech případech se bude aplikovat snížená sazba daně, což se týká i domovů pro seniory.⁸⁹ Zákon č. 108/2006 Sb. je později upravován **zákonem č. 206/2009 Sb.** ze dne 17. června 2009, vstupující v platnost 1. července 2009. Tento zákon ovlivňuje sociální služby, ale i pracovníky v sociálních službách a jejich kvalifikace, čímž dochází k vlivu na pracovníky domovů pro seniory.⁹⁰ Díky tomuto vlivu se vytváří další standard pro tyto instituce. Dalším zákonem, který udává směr domovů pro seniory, je **zákon č. 362/2009 Sb.** Tento zákon, platný od 20. října 2009, ukládá domovům pro seniory poskytovat očkovací látky svým rezidentům.⁹¹ **Zákon č. 267/2015 Sb.**, platný od 1. prosince 2015, je také nutné zmínit, a to zejména proto, že se týká hygienických opatření v těchto institucích. Zákon

87 Zákon č. 565/1990 Sb., Zákon České národní rady o místních poplatcích ze dne 1.1.1991, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38937/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory#lema0>

88 Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách ze dne 1.1.2007, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/62334/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema4>

89 Zákon č. 261/2007 Sb., Zákon Parlamentu České republiky zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů ze dne 16.2.2007, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/65109/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

90 Zákon č. 206/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o sociálních službách a změna někt. dalších zákonů ze dne 1.7.1999, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/68920/1/2?vtextu=206/2009%20Sb#lema0>

91 Zákon č. 362/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu ze dne 20.10.2009, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/69490/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema0>

ukládá, že poskytovatelé sociálních služeb mají činit hygienická opatření, aby se předešlo různým infekcím či epidemiím uvnitř institucí.⁹² Jedním z nedávných zákonů, který začíná platit 15. června 2016 je **zákon č. 186/2016 Sb.** Tento zákon stanovuje, že v rámci různých sociálních zařízení nesmí být provozovány hazardní hry.⁹³ Dalším podobným omezením, tentokrát týkající se návštěv, nebo lépe řečeno vstupu do domovů pro seniory (a ostatní zařízení sociálních služeb) je **zákon č. 65/2017 Sb.**, platný od 31. května 2017. Tento zákon zakazuje vstup osobám pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek do těchto institucí.⁹⁴

4.5 Vyhlášky upravující veřejné instituce péče o staré lidi

V rámci jednotlivých zákonů a mimo ně jsou na druhém místě důležitosti vyhlášky. V průběhu historie vývoje institucí péče o staré lidi na českém území bylo vydáno několik vyhlášek, které se určitým způsobem dotýkaly i těchto institucí, čímž formovaly jejich další vývoj. V tabulce č. 5 jsou uvedeny vyhlášky, které se podílely na ovlivnění vývoje institucí péče o staré lidi. Jedná se zejména o vyhlášky týkající se domovů důchodců a domovů pro seniory, hlavně z důvodu jejich dochování.

Tabulka 5: Vyhlášky ovlivňující instituce péče o staré lidi

Vyhlášky	Stav	Změny
Vyhláška č. 607/1919 Sb., vyhláška Vlády Československé republiky, jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních	Zrušena 1. 8. 1959	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 82/1941 Sb., vyhláška Vlády Protektorátu Čechy a Morava, kterým se mění a doplňuje zákon o požiticích válečných poškozců	Zrušena 1. 1. 1946	Novelizována v. 247/1943 Sb., nařízením Vlády Protektorátu Čechy a Morava o zaopatření válečných poškozců

92 Zákon č. 267/2015 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o ochraně veřejného zdraví a změna souvis. zákonů ze dne 1.12.2015, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/84825/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema0>

93 Zákon č. 186/2016 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o hazardních hrách ze dne 15.6.2016, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/86652/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

94 Zákon č. 65/2017 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek ze dne 31.5.2017, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/88078/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Vyhláška č. 59/1957 Sb., Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Dohodě s NDR o spolupráci v sociální politice	Provedeno jednou	
Vyhláška č. 60/1957 Sb., Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Úmluvě s Bulharskem o spolupráci v sociální politice	Zrušena 1. 1. 2000	Několikrát novelizována, nahrazena smlouvou
Vyhláška č. 102/1964 Sb., Vyhláška Státního úřadu sociálního zabezpečení, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení	Zrušena 1. 1. 1976	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 130/1975 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky o provádění zák. o sociálním zabezpečení	Zrušena 1. 10. 1988	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 123/1976 Sb., Vyhláška Federálního ministerstva zemědělství a výživy ZPD zemědělských výrobků a potřeb	Zrušena 12. 9. 1985	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 271/1990 Sb., Vyhláška Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí České socialistické republiky o stravování v zařízeních sociální péče	Zrušena 1. 3. 1993	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 182/1991 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky provedení zákona o sociálním zabezpečení	Zrušena 1. 1. 2012	Několikrát novelizována
Vyhláška č. 72/2001 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna provádějící vyhlášky k zákonu o sociálním zabezpečení	Zrušena 1. 1. 2012	Nenovelizována
Vyhláška č. 6/2004 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna vyhlášky o stravování v zařízeních sociální péče	Zrušena 1. 1. 2007	Nahrazeno zákonem 108/2006 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách
Vyhláška č. 505/2006 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí k provedení zákona o sociálních službách	Platná	Novelizována v. 391/2011 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna vyhlášky k provedení zákona o sociálních službách
Vyhláška č. 120/2011 Sb., Vyhláška Ministerstva zemědělství změna vyhlášky k provedení zákona o vodovodech a kanalizacích	Platná	Zatím nenovelizována

Zdroj: vlastní zpracování na základě Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020].

Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

Úplně první vyhláška se týkala chudobinců, ale též chorobinců či starobinců, nebo i útulků pro staré. Jedná se o **vyhlášku č. 607/1919 Sb.**, která umožňuje knihovním radám dozírat na

knihovny v různých institucích, včetně těch výše zmíněných.⁹⁵ Další vyhlášku, která je dochovaná a dostupná v systému ASPI je **vyhláška č. 82/1941 Sb.** Touto vyhláškou bylo umožněno starým lidem věnovat své důchody institucím, ve kterých se nacházely.⁹⁶ Po těchto dvou vyhláškách následují vyhlášky, které postupně soustřeďují pozornost na domovy důchodců, zatímco chudobince a jiné instituce péče o staré bývají nahrazovány právě těmito domovy. Úplně první vyhláška týkající se nejen domovů pro důchodce (přestože tak ještě nebyly pojmenovány v zákonech, už se jim tak říkalo i dříve, viz zdroj)⁹⁷, ale i chudobinců, je **vyhláška č. 59/1957 Sb.** Vyhláška pochází ze dne 21. srpna 1957 na popud ministra zahraničních věcí. Jedná se o dohodu mezi vládou Československé republiky a vládou Německé demokratické republiky o spolupráci na poli sociálních politik.⁹⁸ Vyhláška uvádí, že „*výměna zkušeností a všestranné vzájemné poznávání na poli sociální politiky budou uskutečňovány zejména d) vzájemnými návštěvami odborníků v oboru sociální politiky (sociální pojištění, domovy důchodců a ošetrovací ústavy, pracovní rehabilitace osob se změněnou pracovní schopností a jiné).*“⁹⁹ Druhá, velice podobná vyhláška navazuje na vyhlášku č. 59/1957 Sb. Jedná se o **vyhlášku č. 60/1957 Sb.** Tato vyhláška představuje dohodu Československé republiky a Bulharské lidové republiky a týká se opět spolupráce a výměny zkušeností.¹⁰⁰ Za zásadní lze považovat vyhlášku z roku 1964, **vyhlášku č. 102/1964 Sb.** Tato vyhláška navazuje na zákon 101/1964 Sb. a určuje, pro koho jsou domovy důchodců určené. Primární útočiště mají domovy důchodců poskytnout starým lidem. Dále je definováno, že domovy důchodců musí poskytnout ubytování, zaopatření, a jiné formy péče. Navíc mají poskytnout příležitost k dobrovolnické

95 Vyhláška č. 607/1919 Sb., vyhláška Vlády Československé republiky, jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22.11.1919, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/1508/1/2?vtextu=chudobince×lice=null#lema0>

96 Vyhláška č. 82/1941 Sb., vyhláška Vlády Protektorátu Čechy a Morava, kterým se mění a doplňuje zákon o požitcích válečných poškozců ze dne 1.1.1941, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/9217/1/2?vtextu=chudobince#lema0>

97 Historie domova, od útulného domova osamělých žen k domovu seniorů [online] Domov pro seniory Elišky Purkyňové, dostupné z: <https://www.dsepurkynove.cz/historie.html>

98 Vyhláška č. 60/1957 Sb., Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Dohodě s NDR o spolupráci v sociální politice ze dne 16.1.1957, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28764/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchode%C5%AF×lice=null#lema0>

99 Vyhláška č. 59/1957 Sb., Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Dohodě s NDR o spolupráci v sociální politice ze dne 16.1.1957, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28764/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchode%C5%AF×lice=null#lema0>

100 Vyhláška č. 60/1957 Sb., Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Úmluvě s Bulharskem o spolupráci v sociální politice ze dne 1.8.1957 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28765/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchode%C5%AF#lema0>

péči.¹⁰¹ V roce 1975 pomocí **vyhlášky č. 130/1975 Sb.** dochází k novelizaci pravidel přijetí do domova důchodců. Ve vyhlášce je mimo nařízení z vyhlášky č. 102/1964 Sb. navíc přidána možnost péče na přechodnou dobu.¹⁰² Další vyhláškou, která ovlivňuje jeden z aspektů fungování institucí péče o staré lidi je **vyhláška č. 123/1976 Sb.** Tato vyhláška umožňuje prodej zemědělských výrobků přímo domovům pro důchodce.¹⁰³ Za další důležitou vyhlášku lze považovat vyhlášku ze dne 26. června, jedná se o **vyhlášku č. 271/1990 Sb.** Ve vyhlášce je dáno, jaká strava v hodnotách československých korun (dále také jen „Kč“) bude poskytována jedné osobě v domovech důchodců a jiných ústavech. Osobám v těchto zařízení je poskytováno stravování v hodnotách 29,70 Kčs až 33,00 Kčs za normální stravu, za stravu dietní 32,10 Kčs až 35,00 Kčs a za stravu diabetickou 41,00 Kčs až 43,00 Kčs.¹⁰⁴ O rok později je přijata další vyhláška. Jedná se o vyhlášku **č. 182/1991 Sb.** Podobně jako vyhláška z roku 1964, specifikuje vyhláška č. 182/1991 Sb., kdo přesně bude umístěn do domova pro důchodce.¹⁰⁵ V roce 2001 je přijata vyhláška **č. 72/2001 Sb.**, ve které jsou stanoveny ceny dalších služeb k dispozici v domovech důchodců. Jedná se například o cenu nákupu nutných pomůcek mimo domov, nebo doprovod na lékařské vyšetření.¹⁰⁶ Podobně jako vyhlášky č. 271/1990 Sb. je v roce 2004 přijata vyhláška **č. 6/2004 Sb.** V této vyhlášce jsou opět specifikovány částky stravy na osobu. Osobám v těchto zařízeních je poskytováno stravování v hodnotách 40 Kč až 63 Kč za normální stravu, za stravu dietní 44 Kč až 65 Kč a za stravu diabetickou 56 Kč až 76,00 Kč.¹⁰⁷

101 Vyhláška č. 102/1964 Sb., Vyhláška Státního úřadu sociálního zabezpečení, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení ze dne 1.7.1964 dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/30509/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema2>

102 Vyhláška č. 130/1975 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky o provádění zák. o sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976 dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33079/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema0>

103 Vyhláška č. 123/1976 Sb., Vyhláška Federálního ministerstva zemědělství a výživy ZPD zemědělských výrobků a potřeb ze dne 1.1.1977 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33349/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF#lema0>

104 Vyhláška č. 271/1990 Sb., Vyhláška Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí České socialistické republiky o stravování v zařízeních sociální péče ze dne 1.7.1990 dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38618/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema2>

105 Vyhláška č. 182/1991 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky provedení zákona o sociálním zabezpečení ze dne 27.5.1991 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39185/1/2>

106 Vyhláška č. 72/2001 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna provádějící vyhlášky k zákonu o sociálním zabezpečení ze dne 28.8.1997 dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/51055/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema1>

107 Vyhláška č. 6/2004 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna vyhlášky o stravování v zařízeních sociální péče ze dne 11.11.2003 dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/56639/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF×lice=null#lema0>

V roce 2006, kdy je přijat zákon 108/2006 Sb. je tento zákon upravován vyhláškou vydanou stejného roku, kde je detailněji vypsáno, které náležitosti spadají pod jednotlivé typy péče v domovech pro seniory. Vyhláškou je definována pomoc, stravování, nebo například zprostředkování hygienických podmínek.¹⁰⁸Jedná se o **vyhlášku č. 505/2006 Sb.** Tuto vyhlášku později novelizuje nová vyhláška č. 391/2011 Sb. Tato vyhláška okrajově doplňuje některé typy péče a poupravuje některé částky v jiných institucích, nicméně mění velmi málo, co se týče domovů pro seniory.¹⁰⁹ Další vyhláška, kterou je třeba zmínit, je **vyhláška č. 120/2011 Sb.** Jedná se o vyhlášku, která stanovuje, že v rámci domovů pro seniory musí být k dispozici 50 m³ léčebny dlouhodobě nemocných.¹¹⁰

4.6 Ročenkové údaje

V rámci zkoumání institucí péče o staré lidi byly dále využity statistické ročenky. Ročenky byly k dispozici na stránkách Českého statistického úřadu (dále také jen „ČSÚ“) a v databázi Národní knihovny. Nejprve byla využita ročenka z roku 1936, která podává údaje o spolicích, ústavech a zařízeních starající se o různé skupiny lidí, včetně těch chudých (do této skupiny lze i v těchto letech řadit staré lidi, kteří byli bez potomků a nemohli se o sebe postarat a neměli velké finance) z roku 1931. V tomto případě se jedná o spekulace, jelikož není v ročence zachycen počet chudobinců, starobinců ani jiných institucí péče o staré lidi. Z ročenky vyplývá, že celkem bylo ústavů určených pro chudé 4 523. Jedná se o poměrně vysoký počet, rozdělený na území Českém, ale i na Slovenském území a na území Podkarpatské Rusy.¹¹¹ Celkem bylo v těchto institucích trvale zaopatřeno 44 440 chovanců¹¹². Přesné počty starých lidí však není možné z těchto dat určit. Kvantitativní přehled počtu institucí pečujících o staré lidi za dané období přináší tabulka č. 6.

108 Vyhláška č. 505/2006 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí k provedení zákona o sociálních službách ze dne 1.1.2007 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/63146/1/2?vtextu=domov%20senior%C5%AF#Iema0>

109 Tamtéž.

110 Vyhláška č. 120/2011 Sb., Vyhláška Ministerstva zemědělství změna vyhlášky k provedení zákona o vodovodech a kanalizacích ze dne 1.1.2012, dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/74218/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchodc%C5%AF#Iema0>

111 Státní úřad statistický, Statistická ročenka republiky Československé. Praha: Orbis 1934-1959, strana 223. ISSN 2570-7221 dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:305e83a0-9eb0-11e3-a744-005056827e52?page=uuid:41e66df0-c01a-11e3-bb44-5ef3fc9bb22f>

112 Tamtéž.

Tabulka 6: Údaje z ročenek o počtech institucí pečující o staré lidi za roky 1952–1958

Rok	Počet ústavů	Počet míst
1952	210	12 544
1953	218	13 936
1954	226	15 367
1955	236	16 936
1956	293	22 337
1957	305	23 683
1958	356	30 853

Zdroj: vlastní zpracování na základě Státní úřad statistický, Statistická ročenka republiky Československé. Praha: Orbis 1934-1959. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: 54 D 3343. ISSN 2570-7221

Následná ročenka z roku 1958 již podává přesnější počty institucí péče o staré lidi, také jsou tyto instituce označeny jako domovy důchodců, přestože k jejich oficiálnímu označení v zákonech ještě nedochází. Ze statistické ročenky lze zjistit počty institucí péče o staré lidi, zejména pak těch, které se již začaly označovat jako domovy důchodců. Níže uvedená tabulka zachycuje údaje z této ročenky za roky 1952 až 1957.¹¹³ Údaje v ročenkách jsou bohužel z celého Československa, tudíž skutečné číslo ústavů při zaměření na české území bude o něco nižší. Tabulka č. 7 zachycuje počty institucí a lůžek za další roky od roku 1959.

¹¹³ Státní úřad statistický, Statistická ročenka republiky Československé. Praha: Orbis 1934-1959, strana 395. ISSN 2570-7221 dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c3479560-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:d5f5f3e0-8ae0-11e3-bbb0-5ef3fc9bb22f&fulltext=d%C5%AFchode%C5%AF>

Tabulka 7: Údaje z ročenek o počtu ústavů pro dospělé za roky 1959–1982

Rok	Počet ústavů pro dospělé (až na tučně vyznačené roky)	Počet míst
1959	375	33 455
1960	288	28 444
1961	301	31 115
1962	332	35 393
1963	334	36 949
1964	317	35 930
1965	357	39 354
1966	299	33 203
1967	299	33 367
1968	300	33 311
1969	298	33 550
1970	303	33 867
1971	307	34 257
1972	309	34 722
1973	311	35 006
1974	311	35 411
1975	318	36 692
1976	319	37 458
1977	315	36 787
1978	319	37 501
1979	335	40 697
1980	343	41 338
1981	349	42 252
1982	358	42 734

Zdroj: vlastní zpracování na základě Český statistický úřad, Statistická ročenka Československé socialistické republiky Praha: SNTL 1959-1989. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: 54 D 3343. ISSN 0139-6196.

Od roku 1958 jsou v ročenkách vykázány údaje ze všech ústavů sociální péče. Domovy důchodců přecházejí pod ústavy sociální péče, a jsou děleny na ústavy pro dospělé (pod které spadají domovy důchodců, ale např. ošetrovací ústavy pro dospělé)¹¹⁴ a ústavy pro děti a mládež. Od roku 1960 jsou k dispozici údaje pouze z českého území, proto jsou počty nižší oproti roku 1959, kde byly počty z celého Československa. Některé ročkové údaje jsou vedeny nepřehledně (tj. uveden počet ústavů jak pro děti, tak pro dospělé, tyto roky jsou vyznačeny tučně).

Od roku 1983 je možné sledovat počty domovů pro důchodce jako instituce péče o staré lidi samostatně od ústavů sociální péče, viz tabulku č. 8.¹¹⁵

Tabulka 8: Počty domovů důchodců za roky 1983–1988

Rok	Počty domovů	Počet míst
1983	256	32 914
1984	264	33 480
1985	258	33 288
1986	255	33 452
1987	254	33 496
1988	255	33 608

Zdroj: vlastní zpracování na základě Český statistický úřad, Statistická ročenka Československé socialistické republiky Praha: SNTL 1959-1989. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: 54 D 3343. ISSN 0139-6196

V rámci období porevolučním a při rozdělení Československa na Českou republiku a Slovenskou republiku, se i nadále zachycovaly počty domovů pro důchodce viz tabulku č. 9.

Tabulka 9: Počty domovů důchodců za roky 1989–1992

114 Český statistický úřad, Statistická ročenka republiky Československé, Praha: SNTL 1959-1989, strana 461. ISSN 0139-6196 dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:9d78ef00-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:09a1bb10-8ad8-11e3-bbb0-5ef3fc9bb22f>

115 Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky, Praha: SNTL 1990-1992, strana 653. ISSN 0862-7843, dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:45fe4151-bd6a-11e2-ada5-005056825209?page=uuid:9c9d5710-bddf-11e2-b48c-001018b5eb5c>

Rok	Počty domovů	Počet míst
1989	255	33 449
1990	254	32 110
1991	269	31 915
1992	272	31 669

Zdroj: vlastní zpracování na základě Český statistický úřad, Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky, Praha: SNTL 1990-1992. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: II 099202. ISSN 0862-7843

Navazující přehled zachycuje počty institucí péče o staré lidi od roku 1993 až po rok 2018, viz tabulku č. 10. Je třeba upozornit na již dobrou dostupnost informací z jednotlivých statistických ročenek. Opět zobrazuje počet domovů a kapacitu v podobě počtu lůžek.

Tabulka 10: Počty institucí pro seniory z ročenky 2019

Rok	Počty institucí	Počet lůžek
1993	283	31 719
1994	290	32 798
1995	290	32 305
1996	303	33 779
1997	314	34 436
1998	319	34 931
1999	329	35 182
2000	338	36 613
2001	346	36 200
2002	354	37 258
2003	369	38 315
2004	376	37 867
2005	381	38 023
2006	390	38 672
2007	463	41 618
2008	452	37 733

2009	454	37 272
2010	466	37 818
2011	471	37 616
2012	480	37 477
2013	491	38 091
2014	500	37 327
2015	496	37 200
2016	514	37 247
2017	519	37 037
2018	525	37 048

Zdroj: vlastní zpracování na základě Český statistický úřad, Statistická ročenka České republiky, Praha: Český spisovatel 1993- . Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, Signatura: 54 H 068084. ISSN 1211-4812

Nejaktuálnější data jsou k dispozici až po rok 2018, ze statistické ročenky 2019. Od roku 2007 se ve statistických ročenkách používá označení domovů pro seniory jako instituce péče o staré lidi, do roku 2006 se jednalo o označení domov důchodců. Jelikož tabulka zachycuje údaje o obou dvou veřejných institucích, rozhodl se autor pro označení tabulky počet institucí.

5 Syntéza historického, legislativního vývoje a konfrontace s teorií

Tato kapitola je věnována trendům a změnám spojeným s vývojem institucí péče o staré lidi na českém území. V návaznosti na zjištěné historických a legislativních informací je odhaleno několik trendů v rámci vývoje institucí péče o staré lidi na českém území. Tabulka níže pojednává o trendech, které byly zjištěny touto prací. V další části kapitoly dojde ke srovnání výsledků objevených touto prací s teorií sociálního státu.

5.1 Trendy objevující se ve vývoji institucí péče o staré lidi

Pro přehlednější zobrazení jednotlivých trendů byla vytvořena tabulka č. 11, zachycující jednotlivé trendy v rámci jednotlivých období vývoje veřejných institucí péče o staré lidi.

Tabulka 11: Trendy/změny jednotlivých institucí

Trendy	Období do 18. století	Období od 18. po 20. století	Období od 20. století po 21. století	Období 21. století
Proměny názvů institucí	Instituce označovaná jako špitály, nedochází ke změnám názvu.	18. století, tvorba institucí nesoucí název chudobince, vznik nových institucí – spolky.	Od poloviny 20. století vznik institucí domovů důchodců, spolky péče o staré rušeny, chudobince zanikají.	Domovy důchodců mění název na domovy pro seniory roku 2006.
Změny ve specializovanosti institucí	Instituce zaměřovány na všechny potřebné, tuláky aj.	Instituce se zaměřují na konkrétní skupiny, většinou skupiny chudých, spolky – soustředění zejména na staré vojáky.	Domovy důchodců se zaměřením pouze na staré lidi (seniory). Chudobince upadají v první polovině 20. století, to samé platí pro spolky, které jsou navíc rušeny státem.	
Proměňování podmínek pro přijetí	Podmínky přijímání se odvíjely od filozofie křesťanské církve, - pomoc všem potřebným.	Přijímání pouze skupin nejvíce potřebných (staří, chudí, nemocní). Spolky – staří vysloužilci, někdy i jiné typy.	První polovina 20. století, chudobince beze změn, spolky upravovány státem Stát stanovuje kdo bude přijímán do jednotlivých institucí, dochází k tomu zejména od druhé poloviny 20. století.	

Změny zřizovatelů institucí	Hlavní zřizovatelem je církev, malý vliv států.	Do silné pozice se začíná dostávat stát, stále znatelný vliv církve při zřizování institucí.	Stát se dostává do role dominantního zřizovatele, církevní význam stále přítomný, ale má malý vliv.	
Změny parametrických vlastností institucí	Poměrně malé instituce, kapacita, menší počty institucí, základní vybavení.	Navyšování kapacit institucí, lépe stavěné budovy, zakládání větších počtů institucí, základní vybavení v institucích.	Instituce s vysokými kapacitami, se znatelně lepším vybavením, stále navyšování počtů míst a institucí.	Instituce s vysokými kapacitami, modernější než předchozí instituce, navyšování počtů institucí a míst stále přítomné, již ale v menší míře.
Legislativní proměny	Téměř neovlivněné instituce, až na výjimky.	Instituce pozvolna ovlivňovány státními zákony a jinou legislativou.	Stát legislativně ovlivňuje existující instituce, jednotlivé instituce ovlivňovány stále více. Legislativní činnost nejsilnější od druhé poloviny 20. století.	
Změny péče o staré v institucích	Základní formy péče (strava, nocleh, střecha nad hlavou, základní léčba díky bylinám). V rámci chudobinců poskytováno též ošacení a lepší možnosti léčení pomocí léků. Postupné vylepšování spolků a chudobinců.		Chudobince a spolky na lepší úrovni. Chudobince – možnosti pravidelného úklidu, lepší stravy. Spolky – rozšíření kolektivních aktivit. Domovy důchodců – kvalitní strava, bydlení, úklid, možnosti aktivit, lepší léčba, přístup ke starým lidem.	Přístup v rámci aktivit rozšířen. Ještě kvalitnější možnosti stravování, přístupu k seniorům.

Změny ve financování institucí	Církví financované, hlavní chod příjmů z milodarů.	Spolky financovány jednotlivými členy spolků. Chudobince financovány státem i církevními příspěvky, také pomocí almužny.	Situace týkající se chudobinců a spolků výrazně nezměněná. Domovy důchodců vznikají za plné podpory státu, někdy i církve.	Domovy pro seniory financovány podobně jako domovy důchodců, velmi důležitá role státu, pobyty seniorů hrazeny také seniory.

Zdroj: vlastní zpracování na základě vlastního výzkumu, 2020

V této tabulce je uvedeno několik trendů a změn, kterými veřejné instituce péče o staré lidi procházely. Jednotlivé změny a trendy mají větší či menší vliv na vývoj institucí pečující o staré lidi. Prvním objeveným trendem je **proměna jednotlivých názvů institucí**. Jedná se o přetrvávající trend v rámci jednotlivých institutů. První název veřejných institucí péče o staré lidi, a tedy prvními institucemi byly špitály, které byly spravovány kláštery a někdy také kostely. Špitály plní svou roli po celou dobu středověku až po dobu osvěcenskou. Další etapou pro instituce péče o staré lidi jsou nové instituce, nesoucí názvy chudobince a spolky. Chudobince a spolky vznikaly přibližně ve stejnou dobu, v období konce 18. století a nahrazují postupně špitály. Po zrušení jednotlivých spolků, které se podílely na péči o staré lidi na českém území a postupnému upadání významu chudobinců vznikají další veřejné instituce péče o staré lidi, nesoucí označení domovy pro důchodce či domovy důchodců. Název domovy důchodců je pak na začátku 21. století nahrazován novým názvem, tj. domovy pro seniory.

První trend s sebou přináší i další, druhý, protože lze u jednotlivých institucí péče o staré lidi pozorovat, že s vývojem společnosti se tyto **instituce vyhraňují a specializují**, čím blíže se dostáváme k současnosti. S rozvojem společnosti dochází ke stále většímu zaměření na staré lidi. Zatímco první veřejné instituce péče o staré lidi zaměřovali pozornost nejen na staré, ale také na žebráky, tuláky, nemocné, chudé, a jiné potřebné, u dalších institucí se tato šíře pozornosti postupně zmenšuje. Chudobince svou pozornost upírají pouze na jednu rozšířenou skupinu, tj. chudé, kterými mohli být i staří lidé, nejedná se však

například už o poskytnutí péče tulákům. Jednotlivé spolky pak mívaly vlastní zaměření, čímž se navzájem lišily. Takovými specializovanými spolky byly například spolky vysloužilců. Jejich péče se vztahovala pouze na jednu specifickou skupinu, skupinu válečných veteránů.¹¹⁶ Přestože se u chudobinců i u spolků jedná o jednu skupinu, netýká se jejich institucionální péče pouze starých, tj. někdy existovaly výjimky, jako například chudí, někdy i nemocní lidé u chudobinců, nebo vysloužilci, kteří museli svou vojenskou kariéru ukončit s ohledem na zranění a nebyli staří. Pozdější veřejné instituce péče o staré lidi jsou směřovány pouze na staré, domovy důchodců i domovy seniorů jsou přímo specializovány na tento typ lidí.

S tím, jak se instituce specializují na určité skupiny, také **dochází k proměnám v rámci přijímání jednotlivých lidí** do veřejných institucí péče o staré lidi. Jedná se o další trend, který lze pozorovat na vývoji jednotlivých institucí. V rámci špitálů bylo úkolem církve pomáhat potřebným, mezi které spadali i staří lidé, přijímány tedy byly různé skupiny potřebných. V rámci chudobinců a spolků se podmínky pro přijetí opět mění, tentokrát se jedná o lidi, kteří se o sebe nemohou postarat (chudí, staří, ale někdy i nemocní).¹¹⁷ To platí zejména pro chudobince. U spolků docházelo k tvorbě vlastních kritérií podle toho, ke komu se spolek vztahoval, to vše platilo až do první poloviny 20. století. Ve druhé polovině 20. století jsou instituce upravovány legislativou, díky které se mohou dále měnit prerekvizity osob a podmínky jejich přijetí, které musí být splněny, aby došlo k přijetí do veřejných institucí péče o staré lidi.¹¹⁸ Jednotlivé instituce také vytvářejí svá vlastní pravidla, která jsou specifická. Opět jde tedy o další proměny u přijímání jednotlivých osob do institucí péče o staré lidi.

V rámci vývoje jednotlivých institucí lze dále pozorovat nejen **změny u specializací** či názvů, ale také v rámci jejich **zřizovatelů**, což představuje třetí trend. První veřejné instituce péče o staré lidi, špitály, byly zřizovány za velkého vlivu církve a pouze nepatrného vlivu vladařů či států. U pozdějších institucí tento vliv církve upadá a do popředí se začíná dostávat stát, který přebírá hlavní roli při zřizování nových veřejných institucí péče o staré

116 INDRA Jaromír: Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. vydání. Česko: J. Indra, 2010. strana 7. ISBN 978-80-254-5426-8

117 Sborník státního okresního archivu ve Frýdku-Místku, 2005. strana 54. ISBN 80-86388-31-X

118 Zákon č. 144/1991 Sb., Zákon České národní rady o změnách v působnosti orgánů ČR a působnosti obcí v soc. zabezp. ze dne 26.4.1991, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39142/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb×lice=null#lema4>

lidi. Vliv církve jako zřizovatele u nejnovějších institucí téměř úplně mizí a dominantní pozici zřizovatele zaujímá stát.¹¹⁹

Dalším zachyceným trendem jsou **změny a vývoj v parametrických vlastnostech** jednotlivých institucí. Tento trend vylepšování institucí lze přirovnat k již zmíněnému vývoji specializací jednotlivých veřejných institucí. Jednotlivé specializace s sebou nutně přinášejí i změny v parametrech jednotlivých institucí. Těmito parametry lze označit kapacity jednotlivých institutů, jejich stav a vybavení. Veřejné instituce péče o staré lidi postupně navyšují či vylepšují jednotlivé parametry. Jednotlivé špitály jako instituce péče byly určeny pro menší počty osob, než pozdější chudobince nebo spolky, které byly znatelně větší a více zaměřené na určitý typ lidí. Domovy důchodců a domovy pro seniory pak kapacitou ještě více předčí své předchůdce, viz údaje z aktuálně poslední dostupné ročenky z roku 2019.¹²⁰ V oblastech vybavení i stavu jednotlivých institucí je situace identická. Nelze však díky těmto zjištěním tvrdit, že by starší instituce přímo kvůli nižším vlastnostem v různých oblastech trpěly nedostatky. Tento trend vývoje parametrických vlastností je především spojen nejen s novějšími institucemi, ale také s pokrokem lidské civilizace, díky čemuž bylo možné tyto lepší veřejné instituce vytvářet. V rámci kapacit dochází k navyšování také díky civilizačnímu růstu.

Jako další vyzorovaný trend jsou uvedeny **legislativní proměny**. Tyto proměny představují další trend, který je možno vyzorovat na vývoji institucí. Takovéto proměny se týkaly i špitálů, přestože nelze hovořit přímo o legislativě. Jedná se spíše o reformace či králova nařízení. Takovým nařízením bylo například nařízení Václava I., který osvobodil špitál svatého Františka od soudů a povinností župních.¹²¹ Pozdější instituce a jejich dodatečné změny, úpravy aj. jsou již zakotveny v legislativě. Jedná se o jednotlivé zákony, které nejprve pouze z části upravovaly některé funkce veřejných institucí péče o staré lidi, později ale mají mnohem větší vliv a upravují přímo fungování těchto institucí.¹²²

119 Zákon č. 129/1975 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33078/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchode%C5%AF×lice=null#lema0>

120 Český statistický úřad, Statistická ročenka České republiky. Praha: Český spisovatel 1993-, strana 339, ISSN 1211-4812 dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/92010906/32019819.pdf/6bf03523-f75f-4335-97db-755c1c466337?version=1.6>

121 Pražské špitály. Stručná historie 37 pražských špitálů. [Online] 1996 [Cit. 14.5.2020] Dostupné z: <https://prazskespitaly.obadalek.cz/spital-svateho-frantiska/>

122 Zákon č. 129/1975 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33078/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchode%C5%AF×lice=null#lema0>

financováno ze strany seniorů, upravováno zákony a také jednotlivými domovy.¹²⁸ V rámci financování je také potřeba zmínit jisté úlevy a formy zvýhodňování, které byly umožněny jednotlivým institucím díky vyvíjející se legislativě, viz zkoumaná legislativa. Zvýhodnění na daních či zvýhodnění z různých dalších výdajů umožňuje lépe fungující instituce. Nejen vlivem státu a legislativy však dochází k lepšímu financování institucí. Za proměny ve financování lze také označit různé společenské vlivy, jako například zrušení roboty, nebo vytváření obecních samospráv či větší občanské svobody, to vše se nepřímo podílelo na financování jednotlivých institucí.

5.2 Konfrontace výsledků práce s teorií

V této části dochází ke srovnání dat o sociálním státu v Československu s nasbíranými daty týkajícími se institucí péče o staré lidi. Jednotlivé instituce péče o staré lidi se proměňují vlivem různých trendů a změn. Též bychom mohli tvrdit, že každá instituce odráží svým způsobem danou epochu lidských dějin, nicméně hlavní zaměření této kapitoly bude to, jak vývoj jednotlivých institucí zapadá do teorií o sociálním státu.....Aby bylo možné konfrontovat výsledky výzkumu veřejných institucí péče o staré lidi, je nejprve potřeba zmínit tři požadavky pro funkční sociální stát, viz tabulku č. 12. Jedná se o zajištění sociálního zabezpečení pro potřebné, zajištění fungujícího byrokratického systému a kvalifikovanost byrokracie a posledním požadavkem je relativně bohatá společnost.¹²⁹

128 Zákon č. 108/2006 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách ze dne 1.1.2007, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/62334/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema4>

129 RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. strana 23. ISBN 978-80-87284-30-8

Tabulka 12: Podmínky vzniku sociálního státu

Podmínka	Název podmínky
1. podmínka	Zajištění sociálního zabezpečení
2. podmínka	Kvalifikovaná byrokracie
3. podmínka	Bohatá společnost

Zdroj: *vlastní zpracování na základě* RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012.

strana 23. ISBN 978-80-87284-30-8

V části práce, která je věnována sociálnímu státu, je jako základ tohoto typu státu uvedena určitá forma filantropie. Tato forma je nutná proto, aby mohl vzniknout sociální stát, který se bude starat a pečovat o své chudé a potřebné. V širokém měřítku by se dala tato část označit jako nutnost sociálně zabezpečovat ty, kteří to nejvíce potřebují. Z informací dostupných z českého území nasbíraných autorem této práce k počátkům péče nejen o staré, ale i o jiné potřebné dochází už v období středověku. O skutečném starání státu však lze hovořit až v období konce 18. století, kdy vznikají instituce pro tento cíl určené. V tomto ohledu je také velmi důležité, že roli zřizovatele těchto institucí přebírá do určité míry stát a pozice církve není dominantní.

Postupně se role církve jakožto zakladatele institucí péče pro staré lidi úplně vytrácí a právě stát, který má dbát na ochranu a **poskytování sociálního zabezpečení**, se této role ochránce ujímá v plném rozsahu. V první polovině 20. století je vliv církve již nepatrný a omezuje se pouze na personál v některých institucích. První podmínka pro vznik sociálního státu je tedy splněna již vznikem chudobinců. Co se týče spolkové činnosti a spolků jako institucí, spolky již při svém vzniku spadaly pod stát. Stát jednotlivé spolky schvaloval a později upravoval jejich činnosti, nicméně jejich myšlenka a jejich forma péče spadá pod stát samotný. K žádné roli církve v případech spolků nedochází, opět tedy dochází ke splnění první podmínky pro vznik sociálního státu. Veřejné instituce péče o staré lidi se tohoto vedení ze strany státu drží i ve 20. století a také v 21. století, nedochází tedy k omezení role státu a stát skutečně sociálně zabezpečuje potřebné, mezi které se právě řadí i staří lidé, později označováni jako senioři.

Druhým požadavkem pro sociální stát je **kvalifikovaná byrokracie**. V rámci českého území do této části autor řadí různé zákony, vyhlášky, dekrety a reformy, které umožní fungování

a tvorbu byrokracie. Co se týče tvorby byrokracie, v první řadě měla na fungování byrokracie vliv osvícenská činnost Marie-Terezie, která se zasloužila o první reformy. Tyto reformy byly soustředěny hlavně na zaopatření úředníků. Vlivem těchto reforem, ale i dalšího postupného vývoje dochází k tvorbě funkční byrokracie. Funkční byrokracie znamená nejen zlepšení fungování jednotlivých institucí péče pro staré lidi, umožňuje také pomoc při vzniku zákonů a jejich následnou implementaci. Postupně formovaná byrokracie tedy nejen že umožňuje implementovat nová nařízení a zákony, fungují také jako určitý typ dohlázele na správnost fungování těchto institucí. Jako příklad takového dohlázení lze nalézt u spolků, kdy různé spolky byly regulovány pomocí byrokratických aparátů a bylo na ně dohlázeno. Vznik spolků byl umožněn zákonem č. 253/1852 Sb., nicméně v rámci tohoto zákona bylo zakotveno, že tyto spolky budou schváleny státními úřady.¹³⁰ Fungující byrokracie tedy byla nutná pro možnost fungování spolků. Stejný příklad lze uvést o několik let později, kdy jsou spolky zákonem 134/1867 ř. z. opět upraveny a nyní mohou vznikat nezávisle na posouzení úřadů. I přesto se však tyto spolky musí držet určitých pravidel, pokud docházelo například k porušení trestních zákonů, mohly být spolky úřadem zrušeny. Dalším příkladem nutnosti funkční byrokracie mohou být chudobince. V kapitole zabývající se trendy bylo autorem zmíněno, že docházelo k trendu proměňování podmínek pro přijetí do veřejných institucí péče o staré lidi. Jako příklad lze v těchto případech uvést chudobince, kdy do chudobinců byly přijímáni ne všichni potřební. Jednalo se o jakýsi výběr ze strany města, kdy město či obec schvalovala, kdo bude přijat. Bez fungující byrokracie by výběr jednotlivců byl bezesporu složitější. Další možností mimo výběr ze strany úřadů bylo složení vložného poplatku.¹³¹ I v tomto případě je složité představit si vybírání těchto poplatků s ohledem na to, aby se peníze nikam neztratily. Byrokracie tedy sehrává i v tomto případě důležitou roli. Role byrokracie se směrem k současnosti umocňuje. Jako příklad z moderních dějin lze jmenovat zákon č. 349/1999 Sb., který stanovuje ochránce dohlázející na fungování různých institucí. Novější zákon vyžadující fungující byrokracii je dále například zákon 206/2009 Sb., kdy je požadována určitá kvalifikace sociálních pracovníků, což opět vyžaduje funkční byrokracii, aby zajistila dohled na dodržování této kvalifikace. Obecně tedy lze hovořit o splnění druhé podmínky pro tvorbu sociálního státu na českém území.

130 Zákon č. 253/1852 ř. z. Císařský patent starý spolkový zákon ze dne 26.11.1852, Říšský zákoník [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rbo&datum=18520204&zoom=2&seite=00001109&x=10&y=11>

131 TEJČEK, M. Sborník prací z historie a dějin umění. Klatovy: Galerie Klatovy – Klenová, Historická společnost Klatovy, 2006. strana 80. ISBN: 80-85628-92-9

Poslední podmínkou pro vznik sociálního státu je **bohatá společnost**. Do rámce bohaté společnosti lze nepochybně zařadit možnosti financování jednotlivých institucí uvnitř sociálního státu, které pomáhají sociálně slabším a potřebným. Ke splnění této podmínky dochází pozvolna a lze argumentovat, že k této podmínce dochází až blízko k půlce 20. století. K bohaté společnosti se vztahují nejen peníze, ale i zefektivnění práce v rámci státu. Efektivnější práce uvnitř státu umožní větší množství prostředků, které mohou být použity na instituce určené pro péči o potřebné. Mezi tyto instituce patří i veřejné instituce péče o staré lidi. K relativně bohaté české společnosti tedy přispívají nejen finance, ale i zefektivnění práce. K zefektivnění práce opět pomáhá funkční byrokracie, ale i vydávání různých legislativních ustanovení. V průběhu vývoje institucí péče o staré lidi na českém území dochází nejen k legislativní činnosti, která upravuje a ovlivňuje tyto instituce, dochází i k úpravám různých podmínek pro práci. Jedná se o zákony, které mají silný vliv na tvorbu sociálního státu na českém území. Šlo především o nemocenské pojištění z roku 1888, úrazová pojištění z roku 1889, hornické pojištění z téhož roku, zákazy noční práce žen z roku 1911, penzijní (úřednické pojištění) z roku 1906, osmihodinová pracovní doba z roku 1918, zákazy práce dětí z roku 1919, sociální pojištění z roku 1924 aj.¹³² V tomto případě dochází ke splnění potřebných základů pro efektivní práci, čímž lze zajistit bohatou společnost. Neméně důležitou součástí bohaté společnosti jsou i různé vylepšení a technologické či jiné průmyslové vynálezy, které přispívají k zvelebení společnosti jako celku. Na českém území i přes různé vlády a vlivy jiných mocností dochází k pokroku v této oblasti. Tento pokrok společnosti lze pozorovat na samotných veřejných institucích péče o staré lidi. Od 18. století blíže současnosti dochází k obměňování a zlepšování jednotlivých částí těchto institucí ať už péče, parametrických vlastností nebo jejich financování. Tato část bohatosti společnosti je splněna až v polovině 20. století, kdy se technologie dostávají do takové úrovně, že dochází nejen k prodlužování délky života, ale i k zajištění důstojných bydlení pro staré a jiné potřebné skupiny. Bohatost společnosti může také značit zvyšování počtů jednotlivých veřejných institucí péče o staré lidi, viz autorova zjištění z ročenek pocházejících z českého území. Bohatá společnost je tedy skutečně přítomna, čímž se splňuje i třetí podmínka sociálního státu na českém území.

132 TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. Strana 123. ISBN 978-80-7367-680-3

Všechny tři podmínky pro vznik sociálního státu jsou tedy splněny. Výsledkem je sociální stát, který zajišťuje občanům ochranu proti nenadálým kritickým životním situacím, které je mohou ohrozit. Tento stát poskytne ochranu sociální bezpečnost proti bídě, nemocem, stáří aj. Fungování této ochrany je zajištěno díky funkční byrokracii a bohaté společnosti, čímž občané získávají své jistoty, načež občané dodržují normy a uznávají autoritu tohoto státu, aby docházelo k zachování norem a jistot.¹³³

133 POTŮČEK, Martin. Sociální politika. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, strana 37. ISBN 80-85850-01-X

Diskuze

Téma vývoje veřejných institucí péče o staré lidi je tématem velmi širokým. Proto bude kapitola diskuze tohoto tématu rozdělena na víc částí. Nejprve je potřeba zmínit výsledky práce, objevené trendy a zkoumat jaké odpovědi na výzkumné otázky tato práce má. Přínosy práce lze nalézt v jejím výzkumu různých historických období se zaměřením na veřejné instituce péče o staré lidi. Nejedná se však o výčet jednotlivých informací, v práci také dochází k vyzkoumání vývoje a změn jednotlivých institucí v rámci veřejně politického hlediska. Z nasbíraných vědomostí z oblasti historické, ale i z oblastí legislativy jsou pak objeveny trendy, které lze pozorovat v rámci vývoje institucí. Hlavní přínos práce je pak nejen v objevených trendech provázející změny institucí, ale také zohlednění vlivu zákonů, nařízení, dekretů, vyhlášek či jiných vládních ustanovení. Z tohoto hlediska tedy práce poskytuje nejen historický popis institucí, vyobrazuje také vývoj a vliv různých legislativních změn, které procházejí také svým vlastním vývojem v rámci historie.

Nejprve o jednotlivých trendech. Nalezeno bylo hned několik trendů a změn, které provázely instituce péče o staré lidi v českých zemích. Jednalo se o trendy proměňujících názvů institucí, trend změny specializace institucí, podmínek pro přijetí, změny zřizovatelů, parametrických vlastností, legislativní proměny, změny v péči o staré v rámci jednotlivých veřejných institucí, a nakonec změny ve financování. Vyzkoumané trendy pak představují něco, co bylo a stále je přítomno v rámci vývoje veřejných institucí péče o staré lidi. Tyto zachycené trendy mohou být využity v rámci jiných prací. Tyto trendy ovšem neposkytují odpovědi na jednu z výzkumných otázek. Otázka, Jaké veřejné instituce péče o staré lidi v průběhu sledovaného období existovaly, je však zodpovězena v rámci teoretického rámce práce. Těmito zjištěnými institucemi byly špitály spadající pod kláštery či kostely, různé spolky, chudobince (někdy též označovány jako starobince), domovy pro důchodce či domovy důchodců a domovy pro seniory.

Tyto objevené instituce pak představují odpověď na výše položenou otázku. Jsou však přítomny instituce, které se autor rozhodl nezařadit do veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích. Těmito potencionálními institucemi jsou výměnek a pastouška. Někteří autoři jiných bakalářských prací ovšem tyto potencionální instituce mohou řadit do skupiny veřejných institucí pečující o staré lidi. Jako příklad lze uvést autorku práce Vývoj pobytových sociálních služeb pro seniory v Klatovech a okolí od roku 1918 do současnosti (2013), Hanu Přerostovou. Autorka práce označuje mimo jiné formy péče, pastoušku jako

určitý druh péče o chudé.¹³⁴

Autorův pohled na pastoušku se v tomto případě odlišuje od autorky výše zmíněné práce. To je nejspíš způsobeno tím, že autor vnímá pastoušku jako formu péče, která zajistí pouze střechu nad hlavou, a tudíž je možné ji jako péči skutečně brát. Autor této práce nevnímá pastoušku jako veřejnou instituci péče o staré lidi, protože tento typ péče ze strany pastoušky nesplňuje v jeho očích kritéria toho, aby pastouška mohla být označena jako veřejná instituce péče o staré lidi.

Odlisný pohled na veřejné instituce péče o staré lidi má Hana Kovářová, autorka bakalářské práce *Vývoj a současnost domovů pro seniory v České republice* (dále také jen „ČR“) se zaměřením na Jihočeský kraj. Autorka práce zmiňuje, že od 18. století se péče o staré osoby přemístila do chudobinců.¹³⁵ Nedochozí však ke zmínění spolků jako formu péče o staré.

K tomuto rozdílu může docházet díky několika faktorům. Nejpravděpodobnějším faktorem je zaměření práce autorky, která se soustředí přímo na domovy pro seniory, tudíž není věnováno spolkům pozornost, jelikož nejsou součástí domovů pro seniory. Dalším faktorem ovlivňující nezařazení spolků jako formu péče o staré může být to, že autorka je jako formu péče prostě nepočítá. To může být opět zapříčiněno odlišným přístupem ke spolkům jako takovým.

Autorka práce zaměřené na *Vývoj a současnost domovů pro seniory* se odlišuje od této práce i v rámci pastoušek jako potencionálních institucí péče o staré lidi. Autorka práce výše zmíněné považuje pastoušky jako určitou formu instituce, která předcházela domovům pro seniory. Rozdíly mezi zmíněnou prací a touto prací mohou být opět způsobeny rozdílným pojetím toho, co tvoří veřejnou instituci péče o staré lidi. Také je možné, že rozdílný pohled na pastoušku je způsoben zaměřením na určitý kraj českého území, načež je možné, že pastouška v tomto kraji fungovala odlišně od poznatků o pastouškách, které nasbíral autor této práce. Tyto důvody pro odlišné vnímání různých institucí lze také aplikovat na autorčino použití výměnku jako předchůdce domovů pro seniory.

Poněkud zajímavé může být srovnání s prací nazvanou *Studie domovů důchodců v Anglii*, náhled do historického vývoje a kvality péče podle druhu domova důchodců.

¹³⁴ PŘEROSTOVÁ, Hana. *Vývoj pobytových sociálních služeb pro seniory v Klatovech a okolí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Sociální práce, 2013, 79 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Pavla Kodymová, PhD.

¹³⁵ KOVÁŘOVÁ, Hana. *Vývoj a současnost domovů pro seniory v ČR se zaměřením na Jihočeský kraj*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2011, 46 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Petra Vojtová, Ph.D.

Autorka této práce, Anna Kněžů, ve své historické části zmiňuje tzv. Houses of pity, neboli domy slitování.¹³⁶ Tyto domy byly spravovány kláštery, avšak podle autorky se neoznačovaly jako špitály. Autorka uvádí, že k jejich zrušení dochází v 16. století a na jejich místo nastupují tzv. poorhouses, čili chudinské domy. Ve srovnání s touto prací je možné si všimnout poněkud rychlejšího vývoje veřejných institucí péče o staré lidi oproti českému území, kde chudobince vznikají až v 18. století. V rámci jednotlivých institucí také neexistovala, nebo lépe řečeno, není uvedena přítomnost spolků, či výměnku nebo pastoušek. Tím lze opět říci a potvrdit, že vývoj institucí se značně liší na území Anglie a na českém území.

V další části diskuze jsou rozebírány formy sběru informací a návrhy pro jiné výzkumy. Byla zvolena forma studia jednotlivé literatury, výročních zpráv, legislativy a archiválií. Tato forma získávání zdrojů se zdá být pro účely práce dostačující. Autor si však při zpětném pohledu na práci myslí, že k získání jiného množství informací by došlo mimo karanténu způsobenou koronavirem. V první řadě tato neočekávaná situace způsobila zavření knihoven, načež se omezil přístup k některým zdrojům, zejména v rámci literatury. Pokud by výzkum na toto téma probíhal mimo zmíněnou karanténu, je možné že by došlo k sesbírání většího množství informací. Je však důležité uvést, že pro studenty vysokých škol byl zřízen projekt národní knihovny nazvaný Kramerius, kde bylo možné dohledat velké množství materiálů, takže karanténa práci neovlivnila tak výrazně. I přes tento projekt se ovšem autor setkal s některými problémy, jelikož ne všechny knihy byly v elektronické knize k dispozici. Příkladem lze uvést knihu Sociální gerontologie od autorky Heleny Haškovcové, tato kniha nebyla autorem v databázi online knihovny nalezena.

Co se týče jednotlivých informací, lze spekulovat nad využitím rozhovoru s expertem z oblasti institucí péče o staré lidi či experta z oblasti sociálního státu. Přestože autor nepovažuje sesbírané informace za chudé, je možné, že díky rozhovoru s expertem by došlo ještě k většímu rozšíření spektra informací na téma vývoje veřejných institucí péče o staré lidi. Autor se však pro rozhovor s expertem nerozhodl, toto rozhodnutí padlo ještě před vypuknutím koronavirové krize. Při zpětném ohledu na následnou situaci, která díky viru vznikla je toto rozhodnutí poměrně značná výhoda, jelikož mohl být delší čas věnován hromadění informací místo hledání způsobu, jak rozhovor vůbec provést.

¹³⁶ KNĚŽŮ, Anna. *Studie domovů důchodců v Anglii, náhled do historického vývoje a kvality péče podle druhu domova důchodců*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2006, 50 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Ladislav Hrdý

Tímto výrokem autor práce ovšem nechce nijak popírat přínos, který by mohl rozhovor s expertem představovat. Tento poznatek by mohl pomoci jiným autorům prací na podobné téma, zejména při hledání metod pro získání informací.

Pokud by byl celý výzkum na téma veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích proveden znovu, pravděpodobně by autor práce již zmíněný rozhovor s expertem využil. Autor argumentuje mimo jiné tím, že díky šíři tohoto tématu by skutečně mohlo dojít k zjištění zcela nových informací, o kterých autor této práce nevěděl. Vzhledem k autorově zájmu o historii, která připomíná koníček, by rozhovor volil už jen z touhy zjistit větší množství historických poznatků. Autor práce ovšem zdůrazňuje, že pro volbu rozhovoru by musela být situace ohledně koronaviru vyřešená. V období dokončování této práce sice dochází k postupnému uvolňování karantény, hovoří se však o druhé vlně způsobené tímto virem. Tato druhá vlna by opět mohla potencionální rozhovor či rozhovory zkomplikovat.

Dalším poznatkem autora se vztahuje k práci v databázi ASPI. V této databázi lze přehledně nalézt veškeré zákony, vyhlášky a jiné typy legislativních dokumentů. Pro ověřené studenty jsou však k dispozici s omezením od roku 1918 a výše. Podle slov autora by bylo možné objevit ještě více informací a legislativy, pokud by byl umožněn přístup i ke starším zákonům, vyhláškám, dekretům či nařízením. Zajímavé by potencionálně mohlo být využití judikatury (rozhodnutí soudů) ohledně veřejných institucí péče o staré lidi, k těmto dokumentům totiž v rámci databáze ASPI nebyl umožněn.

Poslední částí diskuze jsou autorovy návrhy, kam by se výzkum na téma vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích. Mimo již zmíněné návrhy vedení rozhovoru s expertem si autor práce myslí, že by další výzkum na toto téma mohl zahrnout větší část období středověku až po 18. století. V této etapě pak nelze ještě hovořit o legislativních změnách vztahujících se k různým institucím, i přes to by mohly být různé královské nařízení zajímavé a mohly by podat ještě lepší obraz ohledně vývoje těchto institucí. Dalším návrhem pro jiné práce či pro tuto práci, by mohlo být provedení srovnání v rámci některé ze zemí kontinentu Evropy. Mohlo by být například provedeno srovnání odlišného vývoje veřejných institucí péče o staré lidi mezi územím Anglie a českými zeměmi. Tento typ srovnání by se také mohl zaměřit důkladně na jednotlivé zákony a jiné právní úpravy a pak porovnat rozdíly a zjistit, v čem se liší.

Závěr

Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích lze označit za poměrně komplikovaný. V rámci českého území existovalo a existuje hned několik institucí, které o staré lidi pečovaly nebo pečují do dnes. Autor práce mezi tyto instituce zařadil nejdříve špitály spadající pod kláštery a kostely, spolky a spolkové činnosti, chudobince, někdy také označované jako starobince, domovy důchodců či domovy pro důchodce a domovy pro seniory. Některé instituce se péčí o staré lidi zabývaly okrajově, některé se této činnosti věnovaly více a některé instituce péče o staré lidi jsou vyhrazeny pouze tomuto účelu. Vývoj těchto institucí byl závislý na několika faktorech, díky kterým bylo umožněn vznik jednotlivých institucí. Přestože se instituce navzájem poměrně liší, zejména pak ty nejstarší od těch nejnovějších, každá veřejná instituce přinesla svou vlastní formu péče o staré lidi.

Cílem bakalářské práce bylo popsat vývoj veřejných institucí péče o staré lidi na českém území v od dob středověku, s hlavním soustředěním na 18. století a výše, až po současnost, s důrazem na veřejně-politická hlediska, jako jsou právní rámce, reformy, zřizovatele, kapacity, typy služeb, aktivity, zdravotnictví, podmínky využívání služeb, či jiné důležité podmínky pro život. Autor se domnívá, že tohoto cíle bylo dosaženo na základě studia historické literatury týkající se veřejných institucí péče o staré lidi, na základě studia literatury o sociálním státě a na základě studia legislativy a archivních materiálů týkajících se jednotlivých institucí. Výsledkem tohoto snažení je pak nalezení trendů v oblasti vývoje veřejných institucí péče o staré lidi.

Práce je rozdělena na několik částí. V první části bakalářské práce je čtenář seznámen s relevantními pojmy vztahujícími se k tématu této práce. Dále je čtenář seznámen s teorií sociálního státu ve světě a s podmínkami pro jeho vznik. Tato část také pojednává o sociálním státu na českém území. Tato část o vzniku sociálního státu na českém území je v poslední části práce využita pro srovnání vývoje jednotlivých činností, jestli skutečně nové instituce reflektují postupný vznik sociálního státu na českém území. V této teoretické části je také zachycen stav poznání o jednotlivých veřejných institucích péče o staré lidi. Tato část podává základní informace vztahující se k prvním takovýmto institucím, ke špitálům, následně jsou podávány základní informace o chudobincích a spolicích, jsou též stručně zmíněny jiné formy instituční péče, které však autorem nebyly považovány za skutečné veřejné instituce péče o staré lidi. Na závěr této části jsou též podány informace

vztahující se k domovům pro důchodce a domovům pro seniory, jakožto instituce, které postupně nahradily instituce předchozí.

Druhá část práce je věnována čistě veřejně politickému hledisku jednotlivých veřejných institucí péče o staré lidi na českém území. V této části jsou vypsány jednotlivé typy zákonů, nařízení, dekretů a vyhlášek, které ovlivňovaly nejen fungování veřejných institucí péče o staré lidi v daném období, tyto legislativa také ovlivňovala vývoj jednotlivých institucí. V této části práce jsou také uvedeny statistické ročenky z českého území, které dokreslují obraz vývoje veřejných institucí péče o staré lidi. Z těchto ročenek jsou využita data o počtech institucích v rámci jednotlivých let a počty míst uvnitř jednotlivých institucí.

Ve třetí části práce je věnován prostor k popsání jednotlivých trendů, které se při historickém, ale i legislativním vývoji objevují. Dochází k syntéze jednotlivých nasbíraných informací z literárních zdrojů, elektronických zdrojů, legislativních zdrojů a archivních zdrojů. V této části také dochází ke konfrontaci jednotlivých trendů vývoje institucí a legislativy vztahující se k institucím péče o staré lidi vůči teorii o sociálním státě a jeho vzniku na českém území. Jako poslední je prostor věnován diskuzi.

Co se týče jednotlivých výzkumných otázek, autor se domnívá, že byly zodpovězeny. Na otázku, jaké veřejné instituce péče o staré lidi v průběhu sledovaného období existovaly a jsou k dispozici odpovědi v jednotlivých kapitolách. Jedná se o špitály, spolky, chudobince (označovány též někdy jako starobince), domovy důchodců či domovy pro důchodce, domovy pro seniory. V rámci jednotlivých trendů a změn u vývoje jednotlivých institucí dochází k různým proměnám vlastností těchto institutů, ať už se jednalo o kapacitu, stav, péči poskytovanou v těchto institucích, tyto a jiné změny jsou přítomny v trendech. V oblastech trendů se jedná o proměny názvů, změny ve specializovanosti, proměny podmínek pro přijetí, změny zřizovatelů, změny vlastností, legislativní proměny, změny péče a změny financování. Jednotlivé veřejné instituce procházely několika změnami nejen ve vlastnostech, ale také i v rámci jejich fungování a dalšímu vývoji díky změnám v legislativě. Společně s těmito změnami se také měnily podmínky pro přijetí do těchto institucí. Těmito poznatky lze pak zodpovědět i zbylé výzkumné otázky.

V samostatném závěru práce lze konstatovat, že ačkoliv byl proces vývoje veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích poměrně dlouhý a proměnlivý, každá vzniklá instituce měla své vlastní přínosy, díky kterým dospěla institucionální péče do dnešní podoby. Zároveň je nezpochybnitelné, že i přes značný pokrok mezi každou institucí po současnost, je třeba veřejné instituce péče o staré lidi nadále zkvalitňovat.

Jednotlivé přínosy dnešních i minulých institucí tak mohou pomoci úrovně veřejných institucí péče o staré lidi posouvat vpřed i v budoucnosti a umožnit tak vznik ještě kvalitnějších institucí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

AL SAHEB, Jan. Charitní péče ve frýdlantské farnosti na přelomu 18. a 19. století. 1. vydání. Frýdek-Místek: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, 2005. 180 s. ISBN 80-86388-31-X

BLÁHOVÁ, Marie. Velké dějiny zemí Koruny české. 1. vydání. Litomyšl: Paseka, 2013. 523 s. ISBN 978-80-7185-835-515

FRAIS, Josef. Reformy Marie Terezie a Josefa II. (nejen v českých a moravských zemích). 1. vydání. Třebíč: Akcent, 2005. 156 s. ISBN 80-7268-337-3

FROLEC, Václav. Lidová architektura: encyklopedie, 1. vydání, Praha: SNTL, 1983. strana 359. ISBN 978-80-247-1204-8

GLOSOVÁ, Dagmar. Bydlení pro seniory. 1. vydání. Praha: ERA, 2006. 179 s. ISBN 80-7366-057-1

INDRA Jaromír: Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. vydání. Česko: J. Indra, 2010, 134 s. ISBN 978-80-254-5426-8

KALVACH, Zdeněk. Geriatrie a gerontologie. 1. vydání. Praha: Grada, 2004. 861 s. ISBN 80-247-0548-6

KRÜGER, Kristina. Řády a kláštery, 2000 let křesťanského umění a kultury. 1. vydání. Praha: Slovart, 2008. strana 431. ISBN 978-80-7391-121-8

MUHLPARCHR, Pavel. Základy gerontologie. 2. vydání. Brno: MSD, 2008. 203 s. ISBN 978-80-7392-072-2

PETERKA, Josef. Cesta k rodinným kořenům: Praktická příručka občanské genealogie. 1. vydání. Praha: Libri, 2006. 373 s. ISBN 80-7277-307-0

POTŮČEK, Martin. Sociální politika. 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 142 s. ISBN 80-85850-01-X

TEJČEK, M. Sborník prací z historie a dějin umění. 1. vydání. Klatovy: Galerie Klatovy – Klenová, Historická společnost Klatovy, 2006. 345 s. ISBN: 80-85628-92-9

TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3

RÁKOSNÍK, Jakub. Sociální stát v Československu právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2012. 416 s. ISBN 978-80-87284-30-8

ŘÍČAN, Pavel. Cesta životem. 3. přeprac. vydání. Praha: Portál, 2014, 435 s. ISBN 80-7367-124-7

Sborník státního okresního archivu ve Frýdku-Místku 6, 2005. 180 s. ISBN 80-86388-31-X

ŠESTÁK, Zdeněk. Jak hřešil Žižkov před sto lety. 1. vydání. Praha: Academia, 2006. 305 s. ISBN 80-200-1449-7

VLČEK, Pavel. Encyklopedie českých klášterů. 1. vydání. Praha: Libri, 1997. 782 s. ISBN 80-85983-17-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

CRISLIP, T. Andrew. From monastery to Hospital: Christian Monasticism & the Transformation of Health Care in late Antiquity. University of Michigan Press, 2005. 235 s. ISBN 0-472-11474-3

ROSENTHAL, Joel, T. Old age in Late Medieval England, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996. 288 s. ISBN 978-08-1223-355-1

Seznam použitých internetových zdrojů

Český statistický úřad, Statistická ročenka republiky Československé. Praha: SNTL 1959-1989, strana 469 - 632 . ISSN 0139-6196, dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:2a804f30-157f-11e5-bcb7-005056827e52?page=uuid:54e852f0-4c29-11e5-a525-5ef3fc9ae867>

..

Český statistický úřad, Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky. Praha: SNTL 1990-1992, strana 612 - 653. ISSN 0862-7843, dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:45fe4151-bd6a-11e2-ada5-005056825209?page=uuid:9c9d5710-bddf-11e2-b48c-001018b5eb5c>

Český statistický úřad, Statistická ročenka České republiky. Praha: Český spisovatel 1993-, strana 339 - 712. ISSN 1211-4812 dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:e19abe50-b137-11e4-a7a2-005056827e51?page=uuid:e16bdd80-24a3-11e5-8454-005056825209>

Český statistický úřad. Věková skladba obyvatel Česka se výrazně promění, [Online] 2018 [cit. 4.4.2020] dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekova-skladba-obyvatel-ceska-se-vyrazne-promeni>

Databáze ASPI. [Online] 2020 [Cit. 16.5.2020]. [Cit. 16.5.2020]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/>

Domov důchodců Albrechtice nad Orlicí. [Online] 2012–2020 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <http://www.ddalbrechtice.cz/historie/>

Domov pro seniory háje, *Výroční zpráva*. [Online] 2017 [Cit. 13.5.2020] dostupné z: http://www.dshaje.cz/files/pages/dulezite%20dokumenty/domov%20pro%20seniory/2_aktualizace%20k%20%C5%BE%C3%A1dosti%20o%20pobytovou%20slu%C5%BEbu.pdf

Domov pro seniory Zahradní Město. [Online] 2013 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z:

<http://www.dszm.cz/poskytovane-socialni-sluzby/historie/>

Domov seniorů POHODA Chválkovice. [Online] 2013 [Cit. 17.5.2020]. Dostupné z: <https://www.ddol.cz/historie>

Encyklopedie Českých Budějovic. Špitál s kostelem svatého Václava. [Online] 1998–2020 [Cit. 17.5.2020] Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/chudobinec>

Historie domova, od útulného domova osamělých žen k domovu seniorů [online] Domov pro seniory Elišky Purkyňové, *dostupné z: <https://www.dsepurkynove.cz/historie.html>*

KNĚZŮ, Anna. Studie domovů důchodců v Anglii, náhled do historického vývoje a kvality péče podle druhu domova důchodců. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2006, 50 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Ladislav Hrdý., Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/5561>

KOVÁŘOVÁ, Hana. Vývoj a současnost domovů pro seniory v ČR se zaměřením na Jihočeský kraj. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2011, 46 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Petra Vojtová, Ph.D., Dostupné z: https://theses.cz/id/f4dra1/#panel_text

Pražské špitály. Stručná historie 37 pražských špitálů. [Online] 1996 [Cit. 14.5.2020] Dostupné z: <https://prazskespitaly.obadalek.cz/spital-svateho-frantiska/>

PŘEROSTOVÁ, Hana. Vývoj pobytových sociálních služeb pro seniory v Klatovech a okolí od roku 1918 do současnosti. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra Sociální práce, 2013, 79 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D., Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59633>

Seznam právních předpisů

Dekret č. 97/1939 Sb. *Dekret presidenta republiky o některých opatřeních v oboru spolkovém ze dne 17.10. 1945*, Sbírka zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1945/038-1945.pdf>

Vyhláška č. 102/1964 Sb., Vyhláška Státního úřadu sociálního zabezpečení, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení ze dne 1.7.1964 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/30509/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema2>

Vyhláška č. 120/2011 Sb., Vyhláška Ministerstva zemědělství změna vyhlášky k provedení zákona o vodovodech a kanalizacích ze dne 1.1.2012, dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/74218/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF#lema0>

Vyhláška č. 123/1976 Sb., Vyhláška Federálního ministerstva zemědělství a výživy ZPD zemědělských výrobků a potřeb ze dne 1.1.1977 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33349/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF#lema0>

Vyhláška č. 130/1975 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České socialistické republiky o provádění zák. o sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33079/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Vyhláška č. 182/1991 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky provedení zákona o sociálním zabezpečení ze dne 27.5.1991 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39185/1/2>

Vyhláška č. 271/1990 Sb., Vyhláška Ministerstva zdravotnictví a sociálních věcí České socialistické republiky o stravování v zařízeních sociální péče ze dne 1.7.1990 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38618/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema2>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí k provedení zákona o sociálních službách ze dne 1.1.2007 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/63146/1/2?vtextu=domov%20senior%C5%AF#lema0>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí k provedení zákona o sociálních službách ze dne 1.1.2007 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/63146/1/2?vtextu=domov%20senior%C5%AF#lema0>

Vyhláška č. 59/1957 Sb., *Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Dohodě s NDR o spolupráci v sociální politice ze dne 16.1.1957*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28764/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Vyhláška č. 6/2004 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna vyhlášky o stravování v zařízeních sociální péče ze dne 11.11.2003 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/56639/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Vyhláška č. 60/1957 Sb., *Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Dohodě s NDR o spolupráci v sociální politice ze dne 16.1.1957*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28764/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Vyhláška č. 60/1957 Sb., *Vyhláška Ministra zahraničních věcí o Úmluvě s Bulharskem o spolupráci v sociální politice ze dne 1.8.1957* dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28765/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF#lema0>

Vyhláška č. 607/1919 Sb., vyhláška Vlády Československé republiky, jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních ze dne 22.11.1919, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/1508/1/2?vtextu=chudobince×lice=null#lema0>

Vyhláška č. 72/2001 Sb., Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí změna provádějící vyhlášky k zákonu o sociálním zabezpečení ze dne 28.8.1997 dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/51055/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema1>

Vyhláška č. 82/1941 Sb., vyhláška Vlády Protektorátu Čechy a Morava, kterým se mění a doplňuje zákon o požitcích válečných poškozců ze dne 1.1.1941, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/9217/1/2?vtextu=chudobince#lema0>

Zákon č. 101/1964 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení ze dne 1.7.1964, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/30508/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF#lema0>

Zákon č. 108/2006 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky o sociálních službách* ze dne 1.1.2007, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/62334/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema4>

Zákon č. 129/1975 Sb., Zákon České národní rady o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1976, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/33078/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Zákon č. 134/1867 ř. z. *Zákon o právě spolčovacím ze dne 24.11.1867*, Říšský zákoník [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>

Zákon č. 138/1982 Sb., Zákon České národní rady novela zákona ČNR o působnosti orgánů ČSR v soc. zabezpečení ze dne 1.1.1983, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné

z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/35566/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 144/1991 Sb., Zákon České národní rady o změnách v působnosti orgánů ČR a působnosti obcí v soc. zabezp. ze dne 26.4.1991, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020]
Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39142/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb×lice=null#lema4>

Zákon č. 15/1928 Sb. *Vládní nařízení Vlády Československé republiky, jímž se mění vzorná pravidla pro obecní dávky a poplatky ze dne 1.2.1928*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4538/1/2?vtextu=15/1928%20Sb.#lema0>

Zákon č. 175/1927 Sb. *Vládní nařízení Vlády Československé republiky Provedení zákona o přímých daních ze dne 1.1.1927*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/4508/1/2?vtextu=chudobince#lema0>

Zákon č. 186/2016 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o **hazardních hrách** ze dne 15.6.2016, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/86652/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 206/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o sociálních službách a změna někt. dalších zákonů ze dne 1.7.1999, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/68920/1/2?vtextu=206/2009%20Sb#lema0>

Zákon č. 215/1920 Sb. *Zákon národního shromáždění, jímž se zrušuje cis. Nařízení o rakous. Sboru válečnickém ze dne 17.4.1920*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/1796/1/2?vtextu=215/1920%20Sb#lema0>

Zákon č. 221/1924 Sb. *zákon Národního shromáždění o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ze dne 1.7.1924*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/3702/1/2?vtextu=221/1924%20Sb.#lema0>

Zákon č. 253/1852 ř. z. *Císařský patent starý spolkový zákon ze dne 26.11.1852*, Říšský zákoník [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rbo&datum=18520204&zoom=2&seite=00001109&x=10&y=11>

Zákon č. 258/2000 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky o ochraně veřejného zdraví ze dne 1.1.2001*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/49577/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 261/2007 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů ze dne 16.2.2007*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/65109/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 267/2015 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky změna zákona o ochraně veřejného zdraví a změna souvis. zákonů ze dne 1.12.2015*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/84825/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema0>

Zákon č. 290/2002 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky přechod věci, práv a závazků ČR na kraje a obce a občan. sdružení ze dne 1.7.2002*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/53612/1/2?vtextu=domovy%20d%C5%AFch%20od%C5%AF#c_4091

Zákon č. 298/1990 Sb., *Zákon Federálního shromáždění o úpravě majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací ze dne 19.7.1990*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020]

Dostupné z:
<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38647/1/2?vtextu=domov%20d%C5%AFchod%C5%AF#lema0>

Zákon č. 308/1991 Sb., Zákon Federálního shromáždění o svobodě náboženské víry a postavení církví a nábož. společností ze dne 1.9.1991, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/39330/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb×lice=null#lema0>

Zákon č. 338/1992 Sb., Zákon České národní rady o dani z nemovitých věcí ze dne 1.1.1993, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/40062/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 349/1999 Sb., Zákon Parlamentu České republiky o Veřejném ochránci práv ze dne 28.2.2000, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/48262/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 362/2009 Sb., Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu ze dne 20.10.2009, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/69490/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory×lice=null#lema0>

Zákon č. 47/1945 Sb. ústavní dekret Prezidenta republiky o prozatímním národním shromáždění ze dne 14.1.1945, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/11911/1/2?vtextu=starobince#lema0>

Zákon č. 55/1956 Sb., Zákon Národního shromáždění o sociálním zabezpečení ze dne 1.1.1957, Sbírký zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/28398/1/2?vtextu=%C3%BAstav%20soci%C>

[3%A1ln%C3%AD%20p%C3%A9%C4%8De×lice=null#lema1](#)

Zákon č. 565/1990 Sb., *Zákon České národní rady o místních poplatcích ze dne 1.1.1991*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/38937/1/2?vtextu=domov%20pro%20seniory#lema0>

Zákon č. 635/2004 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky změna zákonů souvisejících se zákonem o správních poplatcích ze dne 16.1.2005*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/58614/1/2?vtextu=domovy%20d%C5%AFchod%C5%AF×lice=null#lema0>

Zákon č. 65/2017 Sb., *Zákon Parlamentu České republiky o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek ze dne 31.5.2017*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/88078/1/2?vtextu=za%C5%99%C3%ADzen%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb#lema0>

Zákon č. 86/1936 Sb. *Vládní nařízení Vlády Československé republiky o exekuci proti obcím a proti ústavům prohlášeným za veřejné ze dne 30.4.1936*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/6506/1/2?vtextu=86/1936%20Sb#lema0>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také jen „občanský zákoník“), dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 946/1811 Sb.z.s. *Císařský patent Obecný zákoník občanský ze dne 1.11.1812*, Sbírky zákonů soudních [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna>

Zákon č. 97/1939 Sb. *Vládní nařízení Vlády Protektorátu Čechy a Morava Novela zákona o právu spolčovacím ze dne 7.4.1939*, Sbírky zákonů [online] [cit. 10.5.2020] Dostupné z:

<https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/7772/1/2>

Seznam použitých ostatních zdrojů

Český statistický úřad, *Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky*, Praha: SNTL 1990-1992. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: II 099202. ISSN 0862-7843

Český statistický úřad, *Statistická ročenka Československé socialistické republiky* Praha: SNTL 1959-1989. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: 54 D 3343. ISSN 0139-6196

ČSÚ, *Statistická ročenka České republiky*, Praha: Český spisovatel 1993- . Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, Signatura: 54 H 068084. ISSN 1211-4812

Encyklopedický ústav. *Malá československá encyklopedie*. sv.6. Š-Ž. 1. vydání. Praha: Academia, 1987.strana 65.

Jednotlivé případy péče chudinské 1938–1943. Státní okresní archiv Klatovy, č. inv. 1279
Obecní úřad Mochtín. *Kronika obcí MNV Mochtín 1973–1989*.

Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku. Frýdek-Místek: Státní okresní archiv Frýdek-Místek, 2005. 180 s. ISBN 80-86388-31-X

Státní úřad statistický, *Statistická ročenka republiky Československé*, Praha: Orbis 1934-1959. Místo uložení: Národní knihovna České republiky – Knihovní fondy a služby, signatura: 54 D 3343. ISSN 2570-7221

Šumavan, demokratický list pro zájmy Pošumaví, ročník 50 ze dne 5. 4. 1919, číslo 27

SEZNAM ZKRATEK

ASPI – Automatizovaný systém právních informací

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

ČSR – Československá republiky

ČSÚ – Český statistický úřad

DPH – Daň z přidané hodnoty

Kč – Koruna česká

Kčs – Koruna československá

Sb. – Sbírka zákonů

SÚS – Statní úřad statistický

ZPD – zemědělské produkty

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Zákony vztahujících se ke spolkům	26.
Tabulka 2: Zákony vztahující se k chudobincům	28.
Tabulka 3: Zákony vztahující se k domovům důchodců	30 - 31.
Tabulka 4: Zákony vztahující se k domovům pro seniory	34.
Tabulka 5: Vyhlášky ovlivňující instituce péče o staré lidi	36–37.
Tabulka 6: Údaje z ročenek o počtech institucí pečující o staré lidi za roky 1952–1958	41
Tabulka 7: Údaje z ročenek o počtu ústavů pro dospělé za roky 1959–1982	42
Tabulka 8: Počty domovů důchodců za roky 1983–1988	43.
Tabulka 9: Počty domovů důchodců za roky 1989–1992	44.
Tabulka 10: Počty institucí pro seniory z ročenky 2019	44 - 45.
Tabulka 11: Trendy/změny jednotlivých institucí	46 - 48
Tabulka 12: Podmínky vzniku sociálního státu	53

Teze bakalářské práce

Jméno studenta/studentky: Jan Křenek

Název práce v češtině: Vývoj veřejných institucí péče o staré lidi v českých zemích s důrazem na období od roku 1918

Název v anglickém jazyce: Development of Public Institutions Dedicated to the Care of Elderly in Bohemia with Emphasis on the Period Since 1918

Akademický rok vypsání: 2019

Jazyk práce: čeština

Typ práce: Bakalářská

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí: Mgr. Eva Hejzlarová, Ph.D.

Obor práce: Sociologie a sociální politika

Projekt bakalářské práce

A. Vymezení výzkumného problému

- *Práce se bude vztahovat k vývoji veřejných institucí pečujících o staré lidi, k jejich vývoji na českém území od minulosti po současnost*
- *Vybrané téma zatím ještě zkoumáno nebylo, existují však práce, které se částečně shodují v jejich obsahu. Například práce, týkající se vývoje sociálního státu, nebo práce o reformách důchodového systému v ČR. Pomocí této práce bych chtěl zaplnit bílé místo týkající se historie vzniku domovů pro seniory, od chudobinců v minulosti po dnešní moderní domovy pro seniory. Vývoj veřejných institucí péče o staré bych chtěl zkoumat na pozadí vývoje sociálního státu na území dnešní ČR, a vyzkoumat (dis)kontinuity těchto institucí na našem území.*

B. Cíle práce

- *Zmapovat historii vývoje veřejných institucí péče o staré (od 19. století, od občanského zákoníku 1811 přes první republiku, protektorát, ČSSR až po dnešek). Pochopit vývoj od chudobinců směrem k dnešním domovům (co přesně vedlo ke změnám – například nutnost lépe fungujícího státu). Popsat současné domovy pro seniory (jak dnes zařízení pro seniory čili domovy pro seniory vypadají, jak fungují, jaká je zde k dispozici péče, co jsou aktivizace, které v minulosti nebyly vůbec...*

C. Výzkumné otázky

- *Jak veřejné instituce péče o staré lidi fungovaly v 19. století po současnost? Existovali v období 19. století instituce pečující o staré lidi? Jak se liší dnešní domovy pro seniory od minulých institucí? Jaké zákony umožnili vznik domovů? Jaké bylo jejich legislativní zabezpečení? Jaké bylo jejich reálné fungování? Jaké*

(dis)kontinuity můžeme sledovat ve vývoji péče o staré od 19 století po současnost?

D. Základní teoretická východiska

- *Historický vývoj veřejných institucí v péči o staré lidi vznikl v závislosti na potřebách rodin mít stále zaměstnání a zajištěný příjem. Postupným vývojem sociálního státu a modernizací společnosti bylo nutné najít alternativu a zajistit péči o staré, o které se rodiny již nemohli starat, z tohoto důvodu se do popředí dostávají instituce péče o staré lidi, které postupně přecházely do podoby dnešních moderních domovů.*
- *Aktivizace seniorů, Domovy pro seniory, historie, historie vývoje péče o seniory, chudobince, reformy, současná péče o seniory, stáří, zákony, instituce péče o staré.*

E. Předběžný výzkumný plán

- *Pomocí literatury, odborných časopisů a zdrojů z jiných podobných prací chci zmapovat vývoj institucí péče o staré z minulosti až po současnost.*
- *Údaje o vývoji důchodových zařízení v ČR, čerpat z odborné literatury, časopisů, článků, výročních zpráv z některých domovů v ČR, z osobních zkušeností.*
- *Nashromáždím data pro teorii z literatury či z dobových zpráv.*
- *Nemám možnosti ověření zdrojů z dob 19. století, jelikož moje práce bude vycházet jen z literatury, zákoníků, článků. Jednou z možností ověření těchto zdrojů by mohla být konzultace s odborníky v oblasti historie, jestli jsou mé interpretace správné. Dále si nemohu být jist, zda některé zdroje budou věrohodné.*

F. Seznam odborné literatury a zdrojů empirických dat

BISKUP, J.; KLIMENTOVÁ, J.; TOMESŠ, I. Principy koncepce čs. důchodového zabezpečení. VÚPSV Praha. 1990

BULÍŘ, A. Budoucnost penzijního systému v ČR. Finance a úvěr, FSV UK, ČNB, MF ČR, 1/1998. Dostupné z: http://journal.fsv.cuni.cz/storage/58_199801zp.pdf

CIBULKA, Pavel, HLAVAČKA, Milan. Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén: Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení, Historický ústav AV ČR, 2014
ISBN: 978-80-7286-225-2

Háje, Domov pro seniory, výroční zpráva (2017). <http://www.dshaje.cz/>. Načteno z Domov pro seniory háje: http://www.dshaje.cz/files/vyrocní-zpravy/vyrocní_zprava_2017.pdf

MACEK, Josef. Jagellonský věk v českých zemích 1, 2: 1471–1526, Academia, 2001, ISBN: 80-200-0895-0

POTŮČEK, M. Sociální politika. Praha SLON. 1995. ISBN: 80-85850-01-X

POTŮČEK, M.; RADIČOVÁ, I. Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989.

RÁKOSNÍK, Jakub, ŠUSTROVÁ, Radka. Rodina v zájmu státu: Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918-1989, ISBN: 978-80-7422-378-5

RÁKOSNÍK, Jakub, TOMEŠ, Igor. Sociální stát v Československu: Právně institucionální vývoj v letech 1918-1992, Auditorium, 2013 ISBN: 978-80-87284-30-8

RUDOLFOVÁ, Veronika. Dlouhodobé důsledky politických rozhodnutí o reformách důchodových systémů v České republice a na Slovensku v kontextu retrenchmentu welfare state, disertační práce. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/dtdownload/8800033366/?lang=cs>

VOŘÍŠEK, V. Důchodové pojištění v ČR 1998. ANAG, Olomouc 1997.

WORLD BANK. Averting The Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth Oxford University Press, 1994. s 402. ISBN-10: 0195209966, Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/973571468174557899/pdf/multi-page.pdf>

Zahradní Město, Domov pro seniory, výroční zpráva <http://www.dszm.cz>. Dostupné z: <http://www.dszm.cz/download.php?aname=file15337373653274938>

ZAJÍČEK, Tomáš. Vývoj francouzského důchodového systému, Diplomová práce, dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120321299>

H. Jména a podpisy studenta a vedoucího práce